

Hoornbeeck

Leren voor het leven

Vorming vanuit de Bron een impressie

Bundel ter gelegenheid van het
afscheidssymposium van het lectoraat,
november 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inleiding	3
„Doener niet lastiger dan andere jongere”	6
Vorm jongeren door als opvoeder te leven uit de Bron	8
Zorg om verbondenheid refojongeren	12
Kwart refo (v)mbo-jongeren twijfelt over christen-zijn	16
Jongere heeft geloofsgesprek met ouders broodnodig	19
Ouders spelen hoofdrol bij identiteitsvorming jongeren	23
Niet nadenken gevaarlijker dan twijfelen	27
De vier rollen van de docent	31
Sturen op waarden	38
Beëindiging lectoraat <i>Vorming vanuit de Bron</i>	40
Geheel anders?!	48

Door de redactie van het Reformatorisch Dagblad en DRS Magazine is toestemming verleend voor publicatie van de in deze brochure opgenomen artikelen.

Voorwoord

Voor u ligt een verzamelbundel met bijdragen die geschreven en gesproken zijn in het kader van het lectoraat van drs. Nico van Steensel.

Vanaf 2016 was Van Steensel als lector van het Hoornbeeck College verbonden aan het lectoraat *Vorming vanuit de Bron*. Dit lectoraat was een vervolg op het lectoraat *Werken aan de Opdracht* van dr. Wim Fieret.

Het eerste hoofdstuk (inleiding) biedt een overzicht van de werkzaamheden die door het lectoraat zijn verricht. De andere hoofdstukken gaan over diverse onderwerpen die betrekking hebben op het thema 'vorming'. Ook de afscheidsrede van de lector en verschillende bijdragen tijdens het slotsymposium op 20 november 2019 zijn opgenomen.

Binnen dit lectoraat was een kenniskring actief die bestond uit de lector, Nico van Steensel, Andrea van Groningen-de Muijnck, Elline Keurhorst-de Wilde en Jan Schouten. Van oktober 2016 – januari 2019 heeft ook Elsbeth Visser-Vogel vanuit Driestar Educatief deel uitgemaakt van de kenniskring.

De kenniskring kreeg advies van een klankbordgroep die de achterban vertegenwoordigde. Deze klankbordgroep bestond uit Wiechert Petersen (voorzitter), Sarina Brons-van der Wekken, Marieke Griffioen, Gijsbert de Jong, lid van de identiteitsraad van de VVORG, later vervangen door Leunis van Klinken, en Wim de Kloe. Wij willen al deze mensen hartelijk bedanken voor hun inzet en adviezen.

Dit lectoraat is mede mogelijk geworden dankzij een substantiële financiële bijdrage van de identiteitsraad van het Hoornbeeck College en het Van Lodenstein College. Daarnaast hebben ook de VGS en Driestar Educatief bijgedragen in de kosten.

Het Hoornbeeck College wilde met dit lectoraat de band versterken tussen het gezin, de kerk en de school. We staan immers voor een gezamenlijke opdracht: de vorming van onze kinderen. Die verbindende functie tussen gezin, kerk en school wil het Hoornbeeck College ook graag naar de toekomst voortzetten door het oprichten van een Kenniscentrum.

De naam van het lectoraat was *Vorming vanuit de Bron*. Die Bron is de Bijbel waarin Jezus Christus te vinden is. Het is onze wens dat de opbrengsten van dit lectoraat onder de zegen van de Heere mogen bijdragen aan de vorming van onze jongeren. Bovenal dat ze Jezus Christus, de Bron der zaligheid mogen leren kennen.

Dick van Meeuwen, lid college van bestuur

Mark van Winkelen, lid directie Hoornbeeck College

november 2019

Inleiding

De kenniskring van het lectoraat *Vorming vanuit de Bron* hield zich bezig met onderzoek en was tevens betrokken bij voorlichting, begeleiding en ontwikkeling.

Onderzoek

Het onderzoek van de kenniskring ging uit van een centrale vraagstelling: hoe kunnen we de christelijke identiteit van onze jongeren versterken.

Op verschillende manieren is gewerkt aan deze vraagstelling:

1. De vraagstelling is uitgewerkt in drie deelvragen: welke verschuivingen treden op in de waardenoriëntatie van ouders naar jongeren, hoe exploreren onze jongeren en hoe komen ze tot commitment en welke opvoedingsstijlen zijn er en hoe beïnvloeden die de identiteit van de jongeren. Deze vragen zijn uitgewerkt in drie vragenlijsten, twee voor jongeren en één voor ouders. Hierbij is geprobeerd om aan te sluiten bij beschikbaar onderzoek en bestaande literatuur. De vragenlijsten zijn in mei en juni 2017 uitgezet op alle locaties van het Hoornbeeck College en op alle reformatorische vo-scholen. We hebben uitkomsten hebben van vmbo3, mbo1 en mbo3. De resultaten van deze drie vragenlijsten zijn uitgewerkt in de brochure *Opvoeden tot zelfstandigheid* die in het voorjaar van 2018 verscheen.
2. In het voorjaar van 2018 werd het onderzoek herhaald onder vwo-leerlingen. Dit onderzoek vond plaats op alle reformatorische vo-scholen alsmede op de Christelijke Scholengemeenschap Prins Maurits in Middelharnis. De reacties van de vwo-leerlingen bleken niet wezenlijk te verschillen van die van de mbo-leerlingen.
3. Naar aanleiding van de uitkomsten van de onderzoeken zijn er door de leden van de kenniskring bij 16 studenten verdiepende interviews gehouden. De interviews zijn voornamelijk gedaan bij mbo-studenten en bij een klein aantal vmbo-leerlingen. De resultaten van de interviews zijn in het najaar van 2018 verwerkt in een niet gepubliceerd verslag.
4. In het najaar van 2018 zijn drie onderzoeken gedaan onder mbo-studenten over de vraag hoe ze aankijken tegen de vormende activiteiten van docenten, ouders en catecheten. Het ging hierbij om wat de studenten feitelijk ervaren en wat ze wenselijk vinden. De uitkomsten van deze vragenlijsten zijn samengevat in drie folders: voor docenten, catecheten en ouders. Deze folders zijn verspreid met een brief waarin een handreiking is opgenomen voor gesprek over de uitkomsten. Daarbij

is de kenniskring ervan uitgegaan dat het gesprek met de ouders het beste kan plaatsvinden vanuit de kerken.

Voorlichting, begeleiding en ontwikkeling

Naast onderzoek is er ook op andere manieren gewerkt aan vorming.

1. **Lezingen en workshops.** Nico van Steensel heeft een aantal keren een lezing gehouden voor kerkenraden, docententeams en opvoedingsavonden. Tijdens de bezinningsdag voor het personeel van het Hoornbeeck College op 7 januari 2019 was het thema 'Persoonlijke (her)vorming'. Nico van Steensel verzorgde de hoofdlezing. Naast vele anderen verzorgden de leden van de kenniskring ook workshops. Door Ilse van Rijn, docent van het Hoornbeeck College in Rotterdam, is een workshop ontwikkeld over jeugdcultuur. Deze workshop bestaat uit een aantal modules en is na presentatie aan en bespreking door / feedback van de kenniskring, beschikbaar gesteld aan mbo-docenten. In 2018-2019 is dit materiaal op de website van de kenniskring voor de Hoornbeeck-docenten (het zogenaamde sourcebook) geplaatst. Dit sourcebook bevat ook andere lezenswaardige artikelen en verwijzingen naar bronnen.
2. **Publicaties.** De lectorale rede van Nico van Steensel werd als brochure uitgegeven onder de titel *Vorming vanuit de Bron*. De uitkomsten van de onderzoeken (vragenlijsten) die hierboven onder punt 1 van de paragraaf 'Onderzoek' genoemd worden, zijn samengevat in de brochure *Opvoeden tot zelfstandigheid*. In het Reformatorisch Dagblad verschenen interviews en artikelen, een aantal ervan zijn opgenomen in deze brochure.
3. **Video's.** Met hulp van de communicatieadviseur van het Hoornbeeck College, Frans de Koeijer, is een aantal video's gemaakt. De eerste video betreft een introductie op het werk van de kenniskring en een verslag van het onderzoek naar waarden. In de tweede video gaat het vooral over het belang van de ouders in de opvoeding. In een derde video komen enkele studenten aan het woord. De video's zijn in combinatie met de folders te gebruiken, zie hierboven onder de paragraaf 'Onderzoek', punt 4.
4. **Ontwikkeling.** Onderzoek doen en lezingen en workshops geven is één. Werkt dat door in de schoolpraktijk? In het voorjaar van 2018 was er enkele keren contact met de leiding van het Hoornbeeck College. Nico van Steensel hield een inleiding op de managementdag van alle leidinggevenden van het Hoornbeeck College over de urgentie van meer aandacht voor vorming. Dit leidde tot de keus van het management om in 2018-2019 speciale aandacht aan vorming te besteden. De invulling

hiervan was geheel aan de locaties en de teams. De kenniskringleden hebben de initiatieven die er waren gevolgd.

5. **Begeleiding en studie.** Door docenten in opleiding is in een aantal gevallen onderzoek gedaan vanuit de thematiek waarmee de kenniskring zich bezighield. In die gevallen was de lector aanspreekpunt en begeleider.

Dank

We zijn de vo-scholen en de locaties van het Hoornbeeck College zeer erkentelijk voor de royale hulp bij het uitzetten van de onderzoeken. We danken ook Nico Broer van Driestar Educatief voor zijn hulp bij het analyseren van de onderzoeksuitkomsten.

We zijn het bestuur en de directie van het Hoornbeeck College bijzonder erkentelijk voor het vertrouwen en de ruimte die we kregen voor ons werk. Het ging niet zomaar om vertrouwen op afstand. Dick van Meeuwen en Mark van Winkelen dachten inhoudelijk mee, hun inbreng was voor ons erg belangrijk.

Namens de kenniskring,
Jan Schouten

november 2019

„Doener niet lastiger dan andere jongere”

Drs. Nico van Steensel nieuwe lector op Hoornbeeck College

Bron: Reformatorisch Dagblad, gepubliceerd op 21 mei 2016, auteur: Evert van Dijkhuizen

DORDRECHT. Jongeren die bekendstaan als doeners zijn niet lastiger dan andere jongeren. Ze hebben het soms wel moeilijker in de kerk. „Drie kwartier naar een preek luisteren valt niet mee voor ze.

Drs. Nico van Steensel, godsdienstdocent op het Hoornbeeck College in Rotterdam, gaat graag met doeners om. „Jongeren hebben mijn hart, maar zeker deze. We moeten ons als opvoeders meer bewust zijn van de vragen en noden van deze jongeren.”

Die kans krijgt Van Steensel, ouderling in de gereformeerde gemeente in zijn woonplaats Dordrecht en docent ethiek en zendingsvakken aan de Cursus Godsdienstonderwijs (CGO) van de Gereformeerde Gemeenten. Gisteren werd bekend dat hij de nieuwe lector van het Hoornbeeck College wordt. De school voor reformatorisch mbo heeft zes vestigingen.

Van Steensel volgt dr. Wim Fieret op, die begin dit jaar met pensioen ging. De nieuwe lector gaat, samen met een kenniskring van deskundigen, komende drie jaar onderzoek doen naar het thema “vorming vanuit de Bron”.

U bent 60. Waarom heeft u gesolliciteerd naar deze functie?

„De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de school mij heeft gevraagd of ik wilde solliciteren. Ik heb het, na een gesprek met Wim Fieret, gedaan uit betrokkenheid met jongeren. Als docent op het Hoornbeeck College ga ik de hele dag met ze om. En ik ben zelf vader van acht kinderen. Het kost me weinig moeite om betrokken te zijn bij jongeren. Eerder werkte ik op het zendingsveld voor de Zending Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Zendingsbond. Toen moest ik me verdiepen in een andere cultuur. Dit lectoraat ervaar ik als een soortgelijke bezigheid. Ik ga me, opnieuw, verdiepen in de leefwereld van jongeren. En daarbij zoeken we naar de beste manier om ze te dienen met het Woord van God.”

Wat gaat u als lector precies doen?

„Het lectoraat zal zich richten op jongeren in het beroepsonderwijs: het vmbo en het mbo. Het gaat om de zogeheten doeners. Mijn voorganger, Wim Fieret, heeft de leefwereld van deze jongeren in kaart gebracht. Ik wil daarop voortborduren door ouders, docenten en ambtsdragers nog meer bewust te maken van de specifieke vragen die deze jongeren hebben. Hoe kunnen we de Bijbelse waarden en normen bij deze jongeren versterken en hen helpen om als christen in een seculiere omgeving te leven?”

Wat is typerend voor doeners?

„Dat ze het makkelijkst leren door nadoen. Dat vraagt wel om goede identificatiefiguren. Ik geloof niet dat doeners lastiger zijn dan andere jongeren, maar in de kerk hebben ze het soms wel moeilijker. Lezen en drie kwartier naar een preek luisteren is lastig voor hen. Het onderzoek van het nieuwe lectoraat zal heel praktisch gericht zijn. Ook de leden van de kenniskring worden hiervoor vrijgesteld, gedurende één dag per week. Dat is nieuw ten opzichte van het vorige lectoraat. We gaan ons werk straks doen in het besef dat alles afhankelijk is van Gods zegen. Jongeren opvoeden is niet iets wat wij kunnen maken.”

Vorm jongeren door als opvoeder te leven uit de Bron

Bron: Reformatorisch Dagblad, gepubliceerd op 3 februari 2017, auteur: Nico van Steensel

Dat opvoeders zelf afhankelijk en consequent bij het Woord leven, is een van de randvoorwaarden om jongeren in een seculiere omgeving te leren kiezen voor Bijbelse waarden, betoogt drs. Nico van Steensel.

Veel opvoeders weten niet meer hoe ze een goede gids moeten zijn voor jongeren in de wereld van vandaag. Jongeren weten beter hun weg te vinden in de digitale omgeving dan veel ouderen. Zij hebben veel meer interactie met de moderne maatschappij dan opvoeders. Het aantal keuzemogelijkheden voor jongeren lijkt haast onbeperkt. Tegelijk zijn veel jongeren onzeker en bang om keuzes te maken. Vaak hebben ze moeite om zin aan het leven te geven, om het leven in een kader te plaatsen.

Het is te verwachten dat, om christen te zijn in deze wereld, een veel steviger overtuiging nodig is dan vroeger. Hoe leren jongeren Paulus naspreken: „Ik schaam mij het Evangelie van Christus niet, want het is een kracht Gods tot zaligheid een ieder die gelooft, eerst de Jood en ook de Griek”? Hoe leren we ze delen in het geloof en de liefde die ons burger van twee werelden maken? Hoe leren we hun ook in gesprek te blijven met mensen van deze tijd, die ook Gods schepselen zijn en in Gods schepping leven?

Metamorfose

Het lectoraat vorming vanuit de Bron heeft als opdracht meegekregen: vorming vanuit de Bron. Bijbels gezien gaat het erom dat Christus gestalte zou mogen krijgen in de christen (Gal. 4:19). Het woord gestalte betreft de karakteristieke vorm of eigenschap van iemand of iets, waarbij het niet zozeer gaat om het uiterlijke en voorbijgaande, maar om het innerlijke en blijvende. Vorming betekent voor Paulus: Christus krijgt vorm in het leven. Er treedt een metamorfose op naar het beeld van Christus.

Vorming vanuit de Bron betekent opvoeden terwijl we kracht putten uit de bron die in Christus is geopend in de Schrift. De Geest leert ons die krachtbron door het geloof vinden. Het impliceert dat Gods gedachten door Zijn Geest en genade ons denken voortdurend corrigeren.

Voor deze vorming gebruikt God ook de opvoeders. Hoe kunnen we jongeren zo vormen dat zij innerlijk bereid en in staat zijn om Bijbels verantwoorde keuzes te maken?

Het Spreukenboek staat in het kader van praktisch onderwijs door een vader aan zijn kinderen of leerlingen. Er worden steeds twee manieren van leven voorgesteld. Leven in de vreze des Heeren, waarin alles bepaald wordt door liefdevol ontzag voor de Schepper. Of leven naar eigen gedachten, eigen zin en inzicht. Het zijn de wegen van de wijze en de dwaas.

We moeten niet denken dat de grens tussen de stem van de wijsheid en de stem van de dwaasheid gemakkelijk te trekken is. Te gemakkelijk nemen we misschien aan dat wij de stem van de wijsheid vertolken tegenover onze kinderen en dat de wereld de stem van de dwaasheid vertolkt. Berusten veel keuzes niet slechts op traditie? Is de keus tussen de opvoeding en het voorbeeld van de wereld gelijk aan de keus tussen wijsheid en dwaasheid?

Onze jongeren volgen meer ons voorbeeld dan onze woorden. Voorleven heeft meer effect dan voorzeggen. Welke boodschap geven we met ons leven af? Wat zeggen onze tijdsbesteding, onze geldbesteding en ons woordgebruik over onze prioriteiten?

Ons doel is dat onze jongeren niet alleen maar christelijk zullen zijn, maar dat ze werkelijk door genade Christus mogen kennen en mogen weten het eigendom van Christus te zijn en door Zijn Geest geleid te worden. Dat ze vanuit die identiteit hun keuzes maken in dit leven. Daartoe voeden we hen op, biddend om Gods zegen.

We gaan er daarbij van uit dat de Heere een afhankelijke, liefdevolle opvoeding wil zegenen en dat er een relatie bestaat tussen onze opvoeding en het door God gewerkte doel. Niet dat wij met onze opvoeding iets kunnen bewerkstelligen, maar omdat het God om Christus' wil behaagt uit genade onze gebrekkige arbeid en ons gebed te zegenen. De verbondsbeloften in Gods Woord steunen christenouders in dat vertrouwen.

Waardeoverdracht

We willen ons dit eerste jaar op drie vragen richten. De eerste vraag is welke verschuiving van het waardepatroon optreedt van de huidige opvoeders binnen de gereformeerde gezindte naar de jongeren van nu. Hoe verhoudt

waardeoverdracht door ouders zich ten opzichte van waardeoverdracht door andere opvoeders in kerk en school en internet en de media (ook wel de vierde opvoeder genoemd)? Bestaat er een conflict tussen al dan niet bewust overgedragen waarden van de opvoeders en de seculiere waarden die de jongeren opnemen?

We willen inzicht krijgen in het keuzegedrag van jongeren rond waarden en mogelijke conflicterende keuzes van jongeren en opvoeders. We zoeken zo naar kennis en inzicht om opvoeders te ondersteunen bij het versterken van juist die waarden die aangevochten worden in onze maatschappij.

Identiteitsvorming

De tweede vraag die we willen onderzoeken is: Hoe eigenen jongeren zich waarden toe zodat die wezenlijk van henzelf worden? Hoe vormen ze hun identiteit? Het is belangrijk dat opvoeders de randvoorwaarden scheppen die jongeren nodig hebben om zich waarden toe te eigenen.

In ons onderzoek gebruiken we hierbij de theorie van de ontwikkelingspsycholoog James Marcia. Marcia onderscheidde twee componenten in het proces van identiteitsontwikkeling: exploratie en commitment. Exploratie kan gedefinieerd worden als het onderzoeken van verschillende alternatieven waaraan men zich zou willen verbinden. Het gaat hier dan om het proces van twijfelen, vragen stellen, op zoek gaan naar antwoorden, doordenken. Commitment (of binding) kan gedefinieerd worden als het aangenomen hebben van een identiteit. Het staat voor de verbondenheid met een keuze of overtuiging.

Meer inzicht in de manier waarop vmbo-jongeren een identiteit vormen, kan opvoeders op school en in kerk en gezin helpen hen hierin te stimuleren. Ook de rol van identificatiepersonen in dit proces willen we onderzoeken.

Opvoedingsstijl

Ten derde is het ook van belang om inzicht te krijgen in de opvoeders zelf. Op welke manier zijn ze bezig met vorming en met socialisatie en persoonsvorming? Bij socialisatie gaat het om de manier waarop jongeren deel worden van tradities en praktijken. Christelijk onderwijs wil jongeren socialiseren in de eigen christelijke traditie. Zo worden praktijken als Bijbellesen, psalmen zingen, manier van communiceren en gedrags- en kledingcodes aangeleerd.

Er worden vier opvoedingsstijlen onderscheiden, verdeeld naar twee variabelen: de mate van regels, controle en structuur en de mate van emotionele steun en betrokkenheid. Een gangbare gedachte is dat de democratische opvoedingsstijl met een gematigde structuur en veel emotionele steun het meest gewenst is om te leiden tot onafhankelijke kinderen met een hoog gevoel van eigenwaarde en een hoog ontwikkeld gevoel voor sociale verantwoordelijkheid. Een autoritaire opvoedingsstijl met veel regels maar weinig emotionele steun zou leiden tot radicale exploratie van alternatieven, terwijl een democratische opvoedingsstijl tot een meer geleidelijke internalisatie van waarden zou leiden. Hoe functioneert dit in onze gezinnen? Het is goed als opvoeders zich hierop bezinnen.

In onze wereld moeten veel keuzes gemaakt worden; in onze wereld klinkt ook de verleidende stem van de dwaasheid. Ons visioen is dat ouderen en jongeren naast elkaar en eensgezind staan in het zoeken van Gods weg. Dat ouderen en jongeren gezamenlijk de Heere verlangen te vrezen. Daar is de Pinkstergeest voor nodig. Die maakt dat ouden dromen dromen en dat jongelingen gezichten zien. Die Geest is gekomen en zal nooit van Gods gemeente weggenomen worden.

De auteur is lector vorming vanuit de Bron aan het Hoornbeeck College. Dit artikel is een bewerking van de inaugurele rede die hij vandaag uitsprak bij de aanvaarding van zijn lectoraat.

Zorg om verbondenheid refojongeren

Bron: Reformatorisch Dagblad, gepubliceerd op 13 februari 2018, auteur: Hannah Neele

Reformatorische jongeren die in hun gedrag experimenteren, weten lang niet altijd of ze wel christen willen blijven. Die conclusie trekt Elsbeth Visser-Vogel (33) uit onderzoek dat zij deed onder (v)mbo-jongeren.

Visser maakt zich zorgen om het vormingsproces van deze reformatorische jongeren. „Wie het onderzoek leest, zal de resultaten wellicht prachtig vinden”, vertelt Visser, onderzoeker en docent bij Driestar educatief. „Het lijkt alsof de jongeren niet zo veel op onderzoek uitgaan, maar zich wel verbonden voelen aan de christelijke traditie. Als opvoeder kan je dat een fijn gevoel geven. Maar ik denk dat de identiteit van deze jongeren niet zo sterk is. Ik zie dat er verbondenheid is, maar het onderzoek toont ook aan dat dit oppervlakkig is en vaak afhankelijk van het gezag van ouders en catecheten.”

Het onderzoek naar exploratie –een wetenschappelijk woord voor onderzoeken of verkennen– was hard nodig, weet Visser. Nooit eerder werd er onderzoek gedaan naar de religieuze identiteitsontwikkeling van deze doelgroep. Als kenniskringlid van het lectoraat Vorming vanuit de Bron van het Hoornbeeck College ging ze vorig jaar aan de slag met het maken van een vragenlijst. „De school wil meer inzicht krijgen in de leerlingen. Samen met twee andere onderzoeken die we deden, hebben we nu duidelijke richtingaanwijzers die we kunnen gebruiken in het vormingsproces van jongeren.”

Zelf nadenken

Jongeren die exploreren, denken zelf na voordat ze ergens voor kiezen. Ze stellen vragen, hebben misschien twijfels en gaan op zoek naar antwoorden. Het idee achter deze theorie is dat de jongere dan sterker in die keuze staat. Visser ontdekte dat het geloof bij reformatorische jongeren zo vaststaand of vanzelfsprekend is, dat ze daar eigenlijk niet van af kunnen wijken.

Voor haar promotieonderzoek deed Visser onderzoek onder moslimjongeren. Daar zag zij hetzelfde als wat ze nu signaleert bij de refojongeren. „Ze exploreren in gedrag. De moslimjongeren uit het onderzoek verbonden zich uiteindelijk aan de traditie waaruit ze kwamen. Ze komen vaak weer uit bij het vertrouwde leven, omdat ze geen andere opties kennen of omdat een andere optie niet mogelijk lijkt.”

De vmbo-leerlingen en mbo-studenten die meededen aan het onderzoek vinden de mening van anderen belangrijk. „Dat is typerend voor deze jongeren. Ze kijken naar de mening van belangrijke mensen binnen de reformatorische gemeenschap en volgen die. Ze vinden het misschien lastig om alle meningen te overzien en zelf een keuze te maken. Ze volgen daarom op wat anderen doen of zeggen.”

Daarom pleit Visser ervoor dat jongeren zelf op onderzoek uitgaan. Ze zou graag zien dat ze zelf nadenken voordat ze andermans mening overnemen. „Dat betekent niet dat je bij verschillende religies moet kijken, maar binnen je eigen traditie kun je ook op onderzoek uitgaan. Dan denk ik niet aan uitgaan en 's nachts laat thuiskomen –exploreren in gedrag–, maar wel aan een eigen denkproces. Het proces dat je helpt een persoonlijke keuze te maken.”

De vmbo-jongeren laten deze manier van exploreren weinig zien en exploreren vooral in gedrag. Dat geldt vooral voor jongens. Uit het onderzoek blijkt dat meisjes meer piekeren, naar informatie zoeken en in discussie gaan met niet-gelovigen.

Groen haar

Toen ze startte met het onderzoek, was Visser erg benieuwd naar het exploratieproces van de jongeren. Op basis van haar onderzoek naar moslimjongeren had ze al een vermoeden.

Ze vertelt dat exploratie in gedrag nergens staat beschreven in de literatuur. Dat kwam ze op het spoor door het onderzoek onder moslimjongeren. „Bij die jongeren zag ik dat sommigen een periode hebben van rebellie: het haar groen verven onder de hoofddoek bijvoorbeeld, of stiekem roken in de bosjes. Dat zien ze zelf als een periode van exploratie, maar de uiteindelijke keuze lijkt daar los van te staan. Het is meer een periode van schoppen zonder dat hun keuze er sterker door wordt.”

Het idee achter exploreren is dat de jongere een periode van nadenken doormaakt, waarna hij vaster staat in de keuze. „Als je een studie moet kiezen, kun je gewoon doen wat je ouders zeggen. Maar je kunt ook zelf onderzoeken of je het echt wilt. Als het laatste het geval is, sta je steviger in je keuze. Bij religieuze identiteitsontwikkeling is dat ook zo. Als je dingen leest of je discussieert met andere mensen, wordt de identiteit vaster.

Exploratie in gedrag, dat ik zie bij refojongeren, lijkt daar los van te staan. Het zorgt niet voor een sterkere overtuiging. We zagen zelfs dat de jongeren die hoog scoren op exploratie in gedrag, juist onzekerder zijn of ze wel christelijk willen blijven. Deze vorm van exploratie lijkt dus de identiteit niet sterker te maken.”

Onderwijs

De puberteit is een belangrijke periode in het proces van identiteitsvorming. Bij de vmbo 3-jongeren is dat de periode om aan de slag te gaan met de vorming van identiteit, omdat zij er zelf nog niet veel mee bezig zijn, weet Visser. „Het ontwikkelen van een eigen mening is heel belangrijk. Ik denk dat mensen dat spannend vinden als het om godsdienstige zaken gaat.”

Nu de verslaglegging is afgerond, spreekt Visser met docenten over de uitkomsten. Er zullen ook nog diepte-interviews met jongeren volgen.

Het is een opgave voor scholen en docenten om onder ogen te zien dat ze iets moeten doen om de identiteit van de jongeren sterker te maken, stelt Visser. „Dat moet op een andere manier dan veel docenten altijd gewend waren. We moeten niet tevreden zijn met volgzame jongeren. Het voelt misschien fijn dat leerlingen een docent om antwoorden vragen en dat je zo iets voor hen betekent, maar ik vraag me af of je zo op termijn iets voor iemand betekent. Het is belangrijk dat de leerlingen gestimuleerd worden om zelf na te denken.”

Verantwoordelijkheid nemen

Visser hoopt dat teams van docenten aan de slag willen met de uitkomsten van het onderzoek en hierin hun verantwoordelijkheid nemen. „Veel docenten weten niet hoe je dit gedrag kunt stimuleren. Er is nog weinig over bekend. Uiteraard zijn we afhankelijk van de Heilige Geest wanneer het gaat om religieuze identiteitsontwikkeling, dat staat buiten kijf. Maar we moeten er wel goed over nadenken hoe we daar een bijdrage aan kunnen leveren.”

Om jongeren te kunnen begeleiden, is het belangrijk dat docenten zelf zo’n exploratieproces hebben meegemaakt, vindt Visser. Ze ziet vaak gebeuren dat docenten zeggen nog nooit ergens vragen bij te hebben gesteld. „„Ik ben altijd meegegaan in het paadje. Ik exploreerde een tijdje in gedrag, maar ik ben niet anders gaan denken”, zeggen ze dan. Ik vraag me af of je de jongeren dan goed kunt begrijpen en of je hen kunt helpen in het proces van identiteitsontwikkeling.”

Passie

Visser heeft al verschillende keren onderzoek gedaan onder jongeren. Ze voelt zich met hen verbonden. „Jongeren liggen mij na aan het hart. Daar heb ik passie voor. Ik zou het erg vinden als jongeren alleen verbonden zijn met het christelijk geloof door de geloofsbeleving van anderen. Daar ben ik echt niet tevreden mee. Ik vind dat je de jongeren dan tekort doet. Volgens mij red je het niet met het geloof van je ouders.”

Vraagstelling

Een greep uit de stellingen die in het onderzoek aan de jongeren werden voorgelegd:

- Mijn christen-zijn speelt een belangrijke rol in de keuzes die ik maak.
- Ik voel mij verbonden aan mijn kerkelijke gemeente.
- Ik lees dagelijks persoonlijk uit de Bijbel.
- Ik wil graag volgens de regels van mijn geloof leven.
- Mijn geloofsopvattingen geven mij zekerheid in het leven.
- Ik ben er zeker van dat God bestaat.

Lectoraat

Het lectoraat Vorming vanuit de Bron van het Hoornbeeck College heeft als doel informatie te verzamelen die Bijbelse waarden en normen bij leerlingen en studenten kan versterken. Deze informatie wordt vervolgens teruggekoppeld naar het werkveld, zodat docenten ermee aan de slag kunnen. Lector drs. N. van Steensel riep de hulp in van Elsbeth Visser-Vogel. Zij is onderzoeker en docent bij Driestar educatief. Op 19 mei 2015 promoveerde ze aan de Universiteit Utrecht op een onderzoek naar de beleving en ontwikkeling van de religieuze identiteit van „orthopraxe” moslimjongeren. Voor het beantwoorden van haar onderzoeksvraag sprak zij met tien oud-leerlingen van de –inmiddels gesloten– islamitische middelbare school Ibn Ghaldoun in Rotterdam.

Kwart refo (v)mbo-jongeren twijfelt over christen-zijn

Bron: Reformatorisch Dagblad, gepubliceerd op 21 maart 2018, auteur: Gijsbert Wolvers

Reformatorische jongeren van het vmbo en mbo hebben geen krachtige identiteit. Dat is zorgwekkend.

Dat zegt lector Vorming vanuit de Bron Nico van Steensel van het Hoornbeeck College. Hij en zijn lectoraatsleden deden onderzoek naar de manier waarop ouders van reformatorische (v)mbo-scholen hun kinderen opvoeden tot zelfstandigheid, zoals de titel van de studie luidt.

Uit het deze week gepresenteerde onderzoek blijkt onder meer dat een kwart van de ondervraagde jongeren nog niet zeker weet of ze christen willen blijven.

Waarop baseert u uw bewering over de identiteit van refojongeren?

Van Steensel: „Het is een ontwikkelingspsychologisch gegeven dat pubers afstand nemen van de waarden die hun ouders aanhangen. Was in het verleden echter het verwachtingspatroon dat jongeren zouden terugkeren naar het waardenpatroon van hun ouders, nu is die verwachting niet meer vanzelfsprekend.

Reformatorische jongeren verlaten de kerk. Ook blijkt uit reacties van bedrijven dat reformatorische mbo-studenten slecht in staat zijn hun identiteit uit te leggen. Ook ons onderzoek toont dat veel jongeren zich niet verbonden weten met de kerk en het christelijk geloof.”

Waarom is die vanzelfsprekendheid weg?

„De huidige maatschappij benadrukt het maken van keuzes op basis van het gevoel. Mensen nemen overtuigingen niet meer op gezag van een ander aan en komen in contact met andere levensfilosofieën en godsdiensten.

Deze gedachten beïnvloeden ook de reformatorische jongeren. De niet-christelijke groep wordt groter. Jongeren zien dat ongelovige mensen ook goede mensen zijn. Het christelijk geloof wordt zo minder vanzelfsprekend.”

Wat is de oplossing?

„Eén oplossing is er niet. Ik denk dat het erg belangrijk is dat ouders stimuleren dat hun pubers –ik heb het over 15 jaar en ouder– de confrontatie met andersdenkenden aangaan en daarover met hun kinderen spreken.

Want, en dat is een mooi gegeven uit ons onderzoek, reformatorische jongeren hebben veel vertrouwen in hun ouders.

Ouders zouden hun jongeren kunnen helpen door hen argumenten aan te reiken, zelf de Bijbel daartoe open te slaan en hen stimuleren hun eigen keuzes te maken. Dat versterkt hun identiteit, ook als ze later in de maatschappij worden geconfronteerd met andersdenkenden. Dat gebeurt te weinig: ruim de helft van de jongeren geeft aan niet met hun ouders te praten over geloofszaken. Ouders moeten zich ervan bewust worden dat het belangrijk is het geloof over te dragen. Zij hebben te vaak de verantwoordelijkheid daarvoor in handen van de school en de kerk gegeven. Dat is niet genoeg.

Daarnaast leren veel (v)mbo-jongeren niet meer door te lezen. Ze hebben dus moeite met Bijbel lezen. Dus moeten ouders hen daarin voorgaan en de Bijbel uitleggen en toepassen in het dagelijks leven. We komen vaak tegen dat is dagelijks leven en Bijbel los van elkaar staan.”

Een knelpunt is dat veel reformatorische ouders geen geloofszekerheid ervaren.

„Het valt niet te ontkennen dat de identiteit van de jongeren verzwakt als hun ouders en zichzelf geen zekerheid van het geloof hebben. Jongeren kunnen dan eerder zeggen: ik stop ermee.

De christelijke identiteit is niet het houden van bepaalde regels, maar de christelijke identiteit wordt bepaald door een levende band met Jezus Christus. Drie op de tien jongeren zeggen in het onderzoek geen docent te kennen die als christen een voorbeeld is. Voor ouders en docenten geldt dat ze wederom geboren moeten zijn.”

Is praten tussen ouders en kinderen de enige oplossing?

„De kerkelijke gemeenten zouden meer moeten doen, door het organiseren van opvoedingsavonden. Ouders praten het liefst binnen de kerkelijke kring met elkaar over opvoeding. Dat werkt beter dan op school.

Daarnaast gaat het toch echt om de ouders. Die moeten zich ook meer verdiepen in de leefwereld van hun kinderen. Ook weten ze vaak niet waar hun kinderen mee bezig zijn.

Verdiep je ook in de sociale media. En praat ook over seksualiteit. Veel jongeren geven aan dat hun ouders hierover niet met hen praten, maar voor jongeren speelt seksualiteit een grote rol.”

Hoe gaat dit onderzoek verder?

„Wij voeren nu diepte-interviews met reformatorische vwo-leerlingen uit over de vraag hoe zij hun confrontatie met de buitenwereld aangaan.

Verder gaan we kleinere deelonderzoeken doen die erop zijn gericht praktische materialen te ontwikkelen voor de docenten van het Hoornbeeck College.”

Jongere heeft geloofsgesprek met ouders broodnodig

Bron: Reformatorisch Dagblad, gepubliceerd op 3 oktober 2018, auteur: drs. Elline de Wilde

Voor jongeren zijn hun ouders de belangrijkste personen als het gaat om de ontwikkeling en de versterking van hun identiteit. Maak daarom tijd vrij voor gesprek, benadrukt drs. Elline de Wilde.

Dit is een opmerkelijk resultaat uit het lectoraatsonderzoek "Vorming vanuit de Bron" onder (v)mbo-jongeren. Omdat een gesprek tussen ouders en jongeren vaak niet lukt of juist teleurstellend verloopt, is het verrassend dat jongeren kennelijk toch graag met hun ouders praten. Maar hoe komt het dat zowel jongeren als hun ouders uitzien naar een goed gesprek, maar zo'n gesprek regelmatig uitloopt op een teleurstelling en voor spanning zorgt?

Vaak ligt er achter de verwijten die jongeren maken richting kerk en opvoeding het verlangen naar betekenisvolle ontmoetingen en verhalen die sturend en beslissend werken in hun zoektocht naar antwoorden. Verhalen die vragen, twijfels, beleving en betekenis omvatten.

Een jongere vertelde eens dat hij graag zou horen hoe God betekenis kreeg in het leven van zijn moeder. Hij vond het lastig te verkroppen dat hij dit tijdens een huisbezoek moest horen. „Ze weet toch dat wij juist zulke verhalen nodig hebben?”

Ouders praten best veel met hun kinderen, maar weinig over de echt belangrijke dingen. Het lectoraatsonderzoek laat zien dat jongeren wel willen praten (onder meer om hun mening te kunnen vormen), maar dan niet op een manier waarin hun wordt voorgehouden wat ze moeten denken. „Uitleggen en overleggen helpen het beste, want dan word ik meegenomen in het proces”, aldus een jongere.

Jongeren willen graag praten over hun vragen: Hoe weten hun ouders zo zeker dat de Bijbel waar is? Hoe komt het dat ongelovigen soms veel bewuster leven dan gelovige mensen? Waarom zijn de regels van het kerkverband zoals ze zijn? Hadden hun ouders veel twijfels toen ze puber waren en hoe zijn ze daar uitgekomen? Waarom nemen hun ouders wel of niet deel aan het avondmaal?

Voor een goed gesprek geldt dat je vooral moet luisteren en op zoek moet gaan naar wat nog niet gezegd is. Volgens de joodse filosoof Martin Buber zet je in een échte ontmoeting iets van jezelf op het spel. Dat vraagt van ouders kwetsbare moed. Kwetsbaar omdat we falende opvoeders zijn en onze misstappen moeten erkennen voor God en onze kinderen, zeker gezien de belofte die we bij de doop hebben afgelegd. Moed omdat we ons niet mogen laten leiden door moedeloosheid of angst, maar biddend mogen pleiten op Gods verbond, als bron van hoop voor de toekomstige generatie. Een goed gesprek aangaan, vraagt ook wijsheid en geduld.

Valkuilen

Verschillende valkuilen liggen op de loer. Een ervan is dat we alleen voorspelbare vragen stellen. Jongeren willen echter eerlijke vragen. Zelf vertellen ze soms onbehouden over wat ze doen, zien en denken. Waardeer hun eerlijkheid. Als vanzelf gaan ze daarna vragen wat je er als ouder van vindt. Eerder niet.

Ze zijn op zoek naar antwoorden, naar waarheid. Dat gaat gepaard met het spannende proces van "schuren" langs bestaande grenzen en opvattingen. Als ze keuzes maken die tegen Gods Woord ingaan, probeer daar dan in liefde woorden aan te geven, zodat je pijn en verdriet voor hen zichtbaar worden.

Een andere valkuil is dat we ter verdediging stellige beweringen en overtuigingen poneren. Ga echter niet als moraalridder het geestelijk erfgoed verdedigen. Jongeren prikken daardoor heen. Vraag in plaats daarvan eens: „Kun je vertellen hoe je tot deze gedachte bent gekomen?” Ze verlangen niet naar voorgeprogrammeerde antwoorden, maar naar overdachte en gefundeerde (opr)echtheid.

Ouders moeten zich ervan bewust zijn dat er onbedoeld verwarring kan ontstaan vanwege de verschillende taalvelden in de communicatie. Als een jongere zegt dat hij de preek "inspirerend" of "middeleeuws en ongenueanceerd" vond, moeten we moeite doen om hem of haar te begrijpen. Hun taalveld is anders dan dat van hun ouders. Maar als we goed luisteren en de juiste vragen weten te stellen, neemt de geestelijke spraak- en interpretatieverwarring af. Geef zelf woorden aan hen. Want waar moeten zij het geestelijk taalveld vandaan halen, als er weinig over geestelijke zaken gesproken wordt? Er zijn gelukkig ook jongeren in wie de Heere duidelijk werkt. Hen mogen we niet vergeten. Zij hebben, net als alle andere jongeren, leiding en correctie nodig van Godvrezende

en wijze leidslieden, zoals eens Priscilla en Aquila de jonge Apollos onderwezen (Hand. 18:26).

Soms zuchten ouders: „Ik zou zo graag van hart tot hart met mijn zoon of dochter willen spreken. Maar ik kan het niet. Zij leren het op school, ik heb het nooit meegekregen.”

Anders doen

Kwetsbaar zijn is moeilijk, maar door uit te spreken dat je het als ouder lastig vindt om over geestelijke zaken te spreken, ontstaat er al beweging. Een mooie vraag als aanleiding tot een gesprek is: „Wat zou jij later anders doen in de geestelijke opvoeding dan wij?”

Ouders kunnen zich verdiepen in de leefwereld van jongeren, die het prettig vinden als je dit doet door open en directe vragen te stellen: „Wat doe je in je vrije tijd en waar heb je het over als je met vrienden op stap bent?” Blijf belangstellend en betrokken op hun leefwereld, ook wanneer je zou wensen dat je van het bestaan van deze wereld niet afwist. Jongeren zijn allergisch voor het veroordelende vingertje, voor gemaaktheid en stelligheid. Dan gaan ze uitloggen.

Ontbreekt het bij ons als opvoeders vaak niet aan vrijmoedigheid? Het vraagt van ons moed en tijd om de diepste gevoelens en gedachten van jongeren op tafel te krijgen. Vraag eens: „Hoe is het nu écht met je? Wat trekt je zo aan in de games die je speelt en de films die je kijkt? Kijk je uit naar de zondag en waarom? Kun je eens vertellen wat je zo mooi vindt aan een jongerenavond? Hoe vind je het dat wij thuis over geestelijke dingen spreken?”

Regelmatig hoor ik: „M'n ouders praten nooit over geestelijke zaken.” Dit vergoelijken ze dan met: „Ik begrijp het wel, hoor. Ze hebben het zelf ook niet van hun ouders geleerd.”

Relatie en gezag

Uit ons onderzoek blijkt dat het voor het versterken van de identiteit van jongeren belangrijk is om argumenten uit te wisselen over onze visie op de Bijbel, de eigen traditie en andersdenkenden. Voor opvoeders kan dit echter bedreigend overkomen. Dit kan liggen aan onwetendheid over de (christelijke) jongerencultuur of aan het ontbreken van kennis om je argumenten Bijbels te funderen.

Het helpt misschien als we bedenken dat, hoe kritischer de vragen van onze jongeren worden, hoe meer ze verlangen naar verankering in de Waarheid! Wees daarbij met de Bijbel in de hand duidelijk. Scheid hoofd- en bijzaken, wijs de zonde af en prijs de dienst van de Heere aan!

Maak tijd vrij voor gesprek en vertel dat je voor je kinderen bidt. Blijf onvoorwaardelijk van hen houden en leg je doopbelofte steeds voor de Heere neer. We hebben in deze ingewikkelde tijd onze jongeren een aantrekkelijk alternatief te bieden, het leven vanuit de Bron. Dat gaat tegen de stroom in, maar geeft wel houvast.

In de Bijbel gaan relatie en gezag samen op. Het is nodig dat ouders het gezag van Gods Woord voorleven en doorgeven. Jongeren hebben behoefte aan ouders die uit genade, met vallen en opstaan, als pelgrims Christus navolgen en verlangend uitzien naar een beter Vaderland. Laten we ons ervan bewust zijn dat afbreken in de regel gemakkelijker gaat dan opbouwen en dat voorleven meer effect heeft dan voorzeggen.

Een vader kwam met de vraag: „Wat moet ik morgen vragen aan m'n kind? Ik kan en durf het niet, maar doe ik het morgen niet, dan doe ik het nooit.”

Hij is de volgende dag uit z'n comfortzone gestapt en het gesprek met zijn kind aangegaan. Wat heeft dat hem gekost? Een stukje van zichzelf. Wat heeft het hem opgeleverd? Een ontmoeting die niet in woorden is te vangen.

De auteur is lid van de kenniskring van het lectoraat identiteit van het Hoornbeeck College. Dit lectoraat onderzoekt hoe de christelijke identiteit van jongeren versterkt kan worden.

Ouders spelen hoofdrol bij identiteitsvorming jongeren

Bron: Reformatorisch Dagblad, gepubliceerd op 22 oktober 2018, auteur: Andrea van Groningen-de Muijnck

Wanneer ouders ruimte bieden voor gesprek over vragen en twijfels en een onderzoekende houding aanmoedigen, zullen binding en geloofsidentiteit bij hun kinderen sterker worden, betoogt Andrea van Groningen-de Muijnck.

Onder 790 (v)mbo-jongeren en 380 ouders met een reformatische achtergrond is onderzoek gedaan naar de bijdrage van opvoeding aan de identiteitsvorming. Dat resulteerde in enkele opvallende uitkomsten.

Het valt op dat jongeren over het algemeen positief zijn over de rol van hun ouders. Ruim de helft van hen geeft aan dat de ouders antwoorden geven op vragen op geloofsgebied. Ze voelen zich gesteund door hun ouders, door gesprekken met hen en door hun gebed.

Van de jongeren zegt 15 procent geen antwoorden te krijgen waarmee ze iets kunnen; zij voelen zich niet gesteund. Veertig procent zegt op geloofsgebied een duidelijke keuze te hebben gemaakt. Van de ouders meldt 8,2 procent dat hun zoon of dochter onverschillig is als het om het geloof gaat.

Opvoedingsstijlen

Opvoeders kunnen variëren in de manier waarop ze (door regels en structuur) controle op hun kind uitoefenen. Dat geldt ook voor de mate waarin zij emotionele steun en betrokkenheid tonen. Op basis hiervan zijn er vier opvoedingsstijlen te onderscheiden: de autoritaire, de verwaarlozende, de toegeeflijke en de democratische stijl.

Autoritaire ouders zijn niet erg betrokken bij hun kind; ze tonen weinig begrip en geven niet veel steun. Ze stellen veel regels zonder uitleg en straffen hun kind snel als het regels overtreedt. Verwaarlozende ouders bieden weinig warmte en steun en stellen geen of weinig regels. Toegeeflijke ouders zijn wel betrokken en hebben veel aandacht voor de wensen en behoeften van hun kinderen, maar geven hun kind bijna altijd zijn zin. Een democratische opvoedingsstijl staat voor (genoeg) regels en controle en veel emotionele steun en betrokkenheid.

In de dagelijkse praktijk is het onderscheid tussen deze vier stijlen meestal niet zo duidelijk, door de steeds wisselende situaties waarmee ouders te maken hebben. Ouders hanteren dus meestal een combinatie van opvoedingsstijlen.

De democratische opvoedingsstijl is volgens de opvoedingstheorieën het meest gewenst. Kenmerkend hiervoor zijn een hoge mate van ouderlijke betrokkenheid en wederkerigheid, overleg op basis van redeneren, het stellen van regels en daarbij ook het stimuleren van autonomie. Deze opvoedingsstijl leidt tot bekwame en zelfstandige jongeren met een hoog gevoel van eigenwaarde en een goede antenne voor sociale verantwoordelijkheid.

Leeftijdgenoten

Diverse onderzoekers concluderen dat jongeren die zelf zaken onderzoeken bewustere keuzes maken en een sterkere innerlijke overtuiging vormen dan jongeren die dit niet doen. Het merendeel van de jongeren uit ons onderzoek zegt dit ook. Een van hen merkt op: „Ik ontwikkel mijn mening door alles wat ik tegenkom in de maatschappij en de kerk. Het helpt als mijn ouders uitleggen hoe ze erover denken, maar wel op een manier dat ze mij zelf keuzes laten maken.” Van de jongeren zegt 60 procent dat overleg met en begrip van hun ouders (democratische opvoedstijl) het meest helpen om hun eigen mening te vormen en te leven als christen.

Een groot deel van hen geeft te kennen dat ouders voor hen het belangrijkste zijn bij het zoeken naar antwoorden op geloofsvragen. Zij spelen een positieve rol en helpen hun zoon of dochter om zich verbonden te voelen met het christelijk geloof. Leeftijdsgenoten zijn een belangrijke bron voor informatie. De docent, de mentor, de dominee en de catecheet zijn van minder betekenis.

Uit ons onderzoek komt naar voren dat ongeveer 20 procent van de jongeren de voorkeur geeft aan een autoritaire opvoedingsstijl (dit zijn vooral jongens). Het is niet helemaal duidelijk wat hiervoor de redenen zijn. Het is mogelijk dat deze groep te weinig duidelijkheid ervaart en te weinig regels krijgt, maar die wel nodig heeft om keuzes te kunnen maken.

Van de jongeren geeft 6 procent er de voorkeur aan dat hun ouders zich nergens mee bemoeien (verwaarlozende opvoedstijl); 9 procent vindt dat het helpt als ouders aansluiten bij hun wensen (toegeeflijke stijl). Mogelijk ervaren deze jongeren te veel controle en kiezen ze daarom voor minder bemoeienis en meer toegeeflijkheid. Om hierover meer helderheid te kunnen geven, is

vervolgonderzoek nodig. Op dit moment nemen we diepte-interviews af, om meer informatie te verkrijgen.

Identiteitsvorming

Volgens sommige onderzoekers heeft de opvoedingsstijl een grote invloed op de vorming van de identiteit. Als een jongere door zijn ouders wordt aangemoedigd om kritisch te denken en zelf keuzes te maken, zal dit leiden tot een meer onderzoekende houding.

Door deze manier van opvoeden gaan jongeren op een gemoedelijker manier de wereld onderzoeken. Er komen minder conflicten en botsingen. Ze krijgen zo een sterkere innerlijke overtuiging en een stabielere identiteit.

Bij een autoritaire opvoeding, met veel controle en dwang, is er een behoorlijke kans op depressies en angst. Zo'n opvoeding kan leiden tot een "radicale exploratie", waarbij de jongere de wereld gaat onderzoeken en daarbij veel risico's neemt, met alle gevolgen van dien. Daarna keert de jongere zich helemaal af van het geloof óf past hij zich onder dwang aan. Ook komt het voor dat jongeren zich aanpassen om de (voorwaardelijke) liefde van hun ouders te krijgen.

Sommige wetenschappers concluderen dat er een verband bestaat tussen een negatieve ouder-kindrelatie en een diffuus-vermijdende identiteitsstijl. Hierbij durft de jongere geen eigen keuzes te maken; hij maakt (tegenstrijdige) keuzes zonder innerlijke overtuiging. Er zijn daarnaast verbanden ontdekt tussen vertrouwen in ouders en vrienden en een positieve verbondenheid aan een geloofsovertuiging. Als ouders bij de vorming een positieve rol spelen, is hun zoon of dochter zekerder van zijn of haar geloofsovertuiging dan jongeren van wie de ouders zich terughoudend opstelden. Een betrokken opvoeding is dus van groot belang!

Toerusting

Van de deelnemers aan ons onderzoek zegt 42 procent de geloofsovertuiging van hun ouders eigenlijk automatisch over te nemen. Zij stellen nauwelijks vragen en praten weinig met hun ouders over geloofsvragen. Bij hen zullen verinnerlijking en verdieping dus niet plaatsvinden. Mogelijk ontwikkelen ze een onzekere en zwakke geloofsidentiteit. Zeventig procent geeft aan waarschijnlijk christelijk te zullen blijven; 30 procent weet dit nog niet.

Ouders scoren in ons onderzoek laag op "aanmoedigen om eigen keuzes te maken in geloofszaken" en "aanmoedigen om gesprek te voeren met andersdenkenden". Jongeren hebben dit echter hard nodig.

Van de ouders meldt 49 procent dat ze automatisch de waarden en normen van hún ouders hebben overgenomen. Deze ouders zullen het moeilijk vinden om in gesprek te gaan over geloofsvragen. Toerusting kan verschillenden van hen wellicht helpen. Sommigen hebben vaardigheden nodig om met hun zoon of dochter over wezenlijke dingen van gedachten te wisselen zonder dat ze het idee krijgen dat ze op een bepaalde manier moeten denken. Anderen moeten misschien leren doorvragen naar de behoeften van hun kinderen. Als ouders ruimte bieden voor gesprek over vragen en twijfels en een onderzoekende houding aanmoedigen, zullen binding en geloofsidentiteit bij hun kinderen sterker worden.

Volgens de Bijbel zijn mensen niet de bewerkers van het heil, maar God gebruikt hen wel voor de verwerkelijking daarvan. De predikant-schrijver Jacobus Koelman (1632-1695) noemt ouders „instrumenten in Gods hand om kinderen een tweede geboorte van boven (...) toe te brengen.”

Kinderen voor God opvoeden is een gebod, een plicht die ouders God en hun kinderen schuldig zijn. Wat is het groot als in de opvoeding het verlangen naar God wordt aangewakkerd. Dat kan als ouders het gesprek aangaan over de diepe verlangens van de jongere, als ze open zijn over hun eigen verlangens en getuigen van de Hoop die er is. Dit vraagt moed en kracht, maar daar mag om gebeden worden.

De auteur is verbonden aan het lectoraat Vorming vanuit de Bron van het Hoornbeeck College, dat onder leiding van drs. Nico van Steensel onderzoekt hoe de christelijke identiteit van jongeren versterkt kan worden. Zij is tevens docent en coördinator op deze school.

Niet nadenken gevaarlijker dan twijfelen

Bron: Reformatorisch Dagblad, gepubliceerd op 19 februari 2019, auteur: Anne Vader

Jongeren met een reformatorische achtergrond stellen weinig kritische vragen over het christelijk geloof. Soms hebben ze die wel, bijvoorbeeld over kledingregels, overdoop of het bestaan van God, maar antwoorden zoeken ze weinig. Ze lijken juist sterk verbonden met het christelijk geloof. Mogen ouders en docenten blij zijn met volgzame jongeren? Dat is maar de vraag, zegt onderzoeker Elsbeth Visser-Vogel.

Ze geloven dat God bestaat en weten zich verbonden met de kerkelijke gemeente. Ze zijn ervan overtuigd dat de Bijbel waar is en het christendom het enige juiste geloof. De identiteit van refojongeren lijkt sterk. Lijkt – want verbondenheid zonder verinnerlijking kan zomaar wankel blijken te zijn. Omdat het dan juist aan een diepe, persoonlijke overtuiging kan ontbreken, stelt Visser. Ze deed vanuit Driestar educatief onderzoek voor het lectoraat Vorming vanuit de Bron van het Hoornbeeck College.

Eerder onderzoek van het lectoraat liet zien dat de identiteit van reformatorische (v)mbo-jongeren niet sterk is. Zij exploreren niet, zoals wetenschappers dat noemen. Oftewel: ze stellen weinig vragen en zoeken niet naar antwoorden. Een periode van exploratie is volgens de theorie nodig voor een sterke identiteit: wie twijfelt, vragen stelt en op zoek gaat naar antwoorden staat standvastiger in zijn keuzes. Ligt het aan het niveau van mbo'ers en vmbo'ers dat zij weinig kritische vragen stellen, vroeg Visser zich af. Is dat te moeilijk voor hen?

Niet dus. Ook hun leeftijdsgenoten op het vwo stellen weinig vragen bij het christelijk geloof en zoeken weinig naar antwoorden. Het gebrek aan exploratie heeft dus eerder te maken met hun reformatorische achtergrond of hun leeftijd, concludeert Visser daarom nu. Ze wijst erop dat beide groepen wel hoog scoren bij exploratie in gedrag: dingen doen die niet mogen. „Dat helpt niet om een sterkere identiteit te krijgen, want het verandert je denken vaak niet.”

Waarom zou het goed zijn als refojongeren niet zomaar overnemen wat hun ouders vinden en doen?

„Refojongeren voelen zich wel verbonden met de kerk en het geloof, maar er is grote kans dat hun identiteit in de toekomst wankel blijkt te zijn. Het zou goed zijn als ze meer zouden exploreren, dus hun eigen overtuigingen vormgeven. Het gaat erom dat ze nadenken over vragen rondom het geloof: wat vind ik hier zelf van? Dat is iets anders dan dingen doen die niet mogen van je ouders, want ook dat bevordert geen sterke identiteit.

Het past bij het reformatisch zijn dat je weinig vragen stelt, niet te veel twijfelt. Dat voelt prettig, fijn, veilig. Maar voor het ontwikkelen van een stevige identiteit is niet nadenken gevaarlijker dan twijfelen.”

Wordt dat vooral een probleem voor jongeren die gaan studeren en op een seculiere hogeschool of universiteit komen?

„Wie geen vragen krijgt, houdt het inderdaad langer vol. Stel: je woont op de Veluwe, zit op het Hoornbeeck College in Amersfoort en gaat daarna werken in het bedrijf van je vader. Dan red je het waarschijnlijk prima. Maar is dat wenselijk? Je identiteit is gebaseerd op wat een groep vindt. Vwo'ers komen wellicht vaker in een omgeving waar aan hen geschud wordt, waar ze bevraagd worden en waar gediscussieerd wordt. En dan is de kans groot dat ze meteen het geloof vaarwel zeggen. Wie nooit heeft leren exploreren, doet dat in een later stadium vaak radicaal, weten we uit wetenschappelijke onderzoeken. Leer ze dus op de middelbare school al omgaan met vragen die later op hen afkomen.”

Hoe dan?

„Door bijvoorbeeld situaties te creëren waar leerlingen echt in contact komen met andersdenkenden. Er zijn scholen die leerlingen laten logeren in een niet-christelijk gezin. Het is wel van belang dat je dan achteraf reflecteert: wat heeft dit met je gedaan, wat vind je nu?

Ook in de klas kun je de leerlingen in contact brengen met andere geluiden, bijvoorbeeld door boeken. Maar een heel vertrouwde en veilige omgeving, waar je je kunt verschuilen achter de mening van de groep, staat exploratie in de weg. Dan hoef je er zelf niet iets van te vinden.”

Staat het reformatorisch onderwijs exploratie dan niet juist in de weg?

„Het is erg bepalend wat voor docenten je hebt. Er zijn goede docenten die openstaan voor de zoektocht van jongeren en aansluiten bij hun vragen. Maar er zijn ook leraren die een houding hebben van: „Zo is het en dat heb je maar te vinden. Klaar. Er is geen andere optie.” Dat geeft een simplistisch beeld van de werkelijkheid, want op de universiteit ontdekken jongeren ineens dat bijna iedereen een andere mening heeft dan zij. Zijn al die anderen dan dom?

Het is gevaarlijk als je een beeld meegeeft dat op alles een simpel antwoord te vinden is. Zijn afwijkende geluiden ook welkom? Of staat van tevoren al vast wat leerlingen moeten vinden? „Noem drie tegenargumenten bij de evolutietheorie” – daarmee bevorder je geen exploratie. Wel als je jongeren voorlegt: „Wat vind je van de evolutietheorie en waarom?” Laten ouders en docenten duidelijk maken dat vragen bij het leven horen en dat je niet alles kunt begrijpen.”

Niet elke ouder zal graag stimuleren dat kinderen kritische vragen stellen bij het geloof, misschien uit angst dat ze afhaken.

„Toch krijgen jongeren een sterkere identiteit door op onderzoek uit te gaan en aan het denken te worden gezet. Schrik niet van hun kritische vragen, want dan voelen jongeren zich schuldig als ze een vraag hebben. Of ze denken dat het zondig is als ze zoeken naar antwoorden. En dat helpt niet.

Elke jongere heeft vragen, dus haal die maar naar boven. Stimuleer ze om na te denken: deze opvatting heerst in de samenleving, wat vind je daarvan? Het gaat niet om exploratie op zich, maar om het doel erachter: dat jongeren zich verbinden aan het christelijk geloof. Je moet niet alleen maar vragen oproepen en flink aan hun wortels schudden. Jongeren moeten ook niet blijven twijfelen. Je moet hen net goed helpen om antwoorden te vinden en zich daaraan te verbinden.”

Hoe kunnen ouders hun kinderen op een goede manier laten nadenken over geloofsvragen?

„Geef geen beeld mee dat vragen fout zijn. Leer kinderen dat niet overal een simpel antwoord op te vinden is. Maak kinderen ervan bewust dat ze een eigen mening hebben en laat hen ontdekken dat je niet alle vragen hoeft te beantwoorden. Kijk alleen al naar de vragen binnen onze eigen geloofstraditie, de verschillende stromingen en kerken. Waarom doen wij het niet zoals christenen in bijvoorbeeld China?

Stel ook eens een wedervraag in plaats van zelf meteen het antwoord te geven. Ik betrap mezelf als moeder er regelmatig op dat ik te snel met een antwoord kom. Pas vroeg mijn zoontje: „Hoe groot is God eigenlijk?” Ik moest op mijn tong bijten om niet meteen allemaal mooie dingen te zeggen. Het kan soms beter zijn om een vraag terug te stellen: „Wat denk je zelf?”

Ook belangrijk is dat je als ouder onvoorwaardelijke liefde laat zien, zodat jongeren niet denken: zolang ik hetzelfde vind en doe als mijn ouders, vinden ze mij aardig. Dat kan het zoekproces en de verinnerlijking erg in de weg staan. Jongeren zullen dan namelijk stoppen met vragen en niet meer zoeken naar antwoorden.”

De vier rollen van de docent

Voorbeeld, kennisoverdrager, coach en gespreksleider

Bron: DRS Magazine, juni 2019, auteur: Nico van Steensel

Rubriek 'In de spiegel'

In deze rubriek iedere maand een opiniërende bijdrage van een kritische denker die betrokken is bij het onderwijs. Het artikel is bruikbaar voor bespreking in docenten- of managementteam.

Deze maand: **Nico van Steensel**

De rol van docenten in de vorming van studenten of leerlingen kan zowel worden overschat als onderschat. Jongeren geven ouders en leeftijdgenoten daarin de voornaamste plek. Slechts voor enkelen ligt dat anders. Overigens is ook de invloed van ouders op hun kinderen beperkt. Wij kunnen onze kinderen niet vormen alsof ze klei zijn, maar kunnen proberen erbij te zijn op de kruispunten van hun leven en dan wegwijzer en voorbeeld te zijn. Mogelijk hebben we meer invloed op hun ontwikkeling door wie we zijn (onbewust), dan door ons bewust vormend handelen.

Niettemin zijn docenten altijd bezig met vorming. Dat is niet zelden ook hun motivatie om leraar te worden. Op het mbo zijn studenten bezig zich voor te bereiden op hun toekomstige werk. Docenten komen geregeld uit de praktijk en staan dicht bij de toekomstidealen van de studenten. Het is gemakkelijker jezelf te identificeren met een docent die de beroepspraktijk kent; dat is bij veel docenten in het mbo en het vmbo het geval.

Het lectoraat Vorming vanuit de Bron van het Hoornbeeck College heeft een onderzoekje gedaan onder mbo-studenten: Hoe kijken ze aan tegen de docent als opvoeder? Hoe helpt de docent hen om zelfstandig te worden? En hoe zouden docenten dat volgens hen beter kunnen doen?

Kunnen jongeren wel beoordelen wat het beste voor hen is? Dat is een terechte vraag, die overigens voor ons allen geldt.

Ik ben onder de indruk van onze studenten en denk dat ze goed in staat zijn om te beoordelen wat hen helpt. Hun woorden verdienen onze aandacht. Zeker als het gaat over bewuste beïnvloeding.

Deugden

Doorgaans nemen we aan dat studenten leren van het voorbeeld van hun docenten, van hun waarden en deugden. Hoe het volgen van voorbeelden bijdraagt aan de vorming van hun eigen persoonlijkheid, is niet helemaal duidelijk.

We hebben de studenten vragen gesteld over vier rollen van docenten, die belangrijk zijn voor jongeren die zich vormen tot volwassenen: als geestelijk voorbeeld, als kennisoverdrager, als coach en als gespreksleider.

Je kunt een geestelijk voorbeeld zijn door de manier waarop je zichtbaar maakt aan studenten welke rol God speelt in jouw leven, door de wijze waarop je dagopeningen verzorgt en de Bijbel een plaats geeft in het dagelijks leven.

Als kennisoverdrager maak je verschil door de manier waarop je lesgeeft, door structuur aan te brengen in je lessen, door afwisseling, het opvoeren van interessante en relevante onderwerpen, door aandacht te hebben voor je studenten en door te zorgen voor veiligheid in de lessen. Wie goede, leerzame lessen geeft, kan studenten tot nadenken stimuleren, nieuwe gezichtspunten voor hen openen en nieuwe inzichten in de Bijbelse boodschap geven.

Als coach begeleidt de docent een student bij het zich eigen maken van vaardigheden en een beroepshouding. De nadruk ligt daarbij op leren van je fouten en het nemen van verantwoordelijkheid voor je handelen op de weg naar zelfstandig functioneren.

De rol van gespreksleider, ten slotte, is belangrijk omdat het uitwisselen van opvattingen in een veilige, respectvolle omgeving de studenten helpt hun eigen mening te vormen. Juist meningsverschillen helpen hen eigen keuzes te maken. De docent moet er dan wel voor waken dat iemand afgaat. En steeds de Bijbel als spiegel gebruiken. In onze maatschappij is het uitermate belangrijk om te leren op een respectvolle manier met elkaar over levensbeschouwelijke zaken te praten. En om te leren dat een getuigenis binnen een respectvol gesprek goed mogelijk.

Profeet, priester en koning

Van de groep respondenten, die voor twee derde deel uit meisjes

bestaat, zegt 58 procent dat hij een docent heeft die voor hem een belangrijk voorbeeld is wat betreft leven naar Bijbelse maat- staven. Bovendien zegt 57 procent dat hij een docent heeft bij wie hij terecht kan met geestelijke vragen en twijfels. Aan de ene kant zijn we blij met deze percentages. En blij voor deze jongeren die op school een voorbeeld hebben. Aan de andere kant is het jammer dat de helft van onze jongeren op de christelijke scholen die door ons zijn opgericht, geen docent zien die hen een christelijk voorbeeld geeft.

Er lijken genoeg redenen te zijn voor reformatorische scholen om hun toelatingsbeleid en bijscholingsbeleid nog eens onder de loep te nemen. Heeft in tijden van personeelstekort de nadruk te veel gelegen op het aanstellen van bevoegd personeel en is er te weinig naar de geestelijke kant gekeken? Naar de roeping van docenten om vanuit de gemeenschap met Christus geroepen te worden om profeet, priester en koning te zijn?

Een docent moet niet krampachtig gericht zijn op het voorbeeld-zijn. Hij mag zich in alle gebrokenheid in eigen leven en in de ingewikkeldheid van deze wereld totaal afhankelijk weten van Christus Zelf. En hij heeft nodig daarin transparant te zijn, er iets van te kunnen uitleggen aan de studenten. Het is een illusie te denken dat de studenten vanzelf wel begrijpen wat onze motivaties en verlangens zijn.

Jaloers nastaren

Het is belangrijk dat ons voorbeeld geen onbereikbaar ideaal is. Anders kan de navolging van Christus voor onze studenten wel een ideaal zijn, maar niet tot navolging trekken. Voorbeelden vanuit de Bijbel en de kerkgeschiedenis zijn en blijven nodig en nuttig. Maar studenten hebben ook voorbeelden nodig die in hun eigen werkelijkheid en met dezelfde problemen en uitdagingen als zichzelf, de aanwezigheid van God ervaren en het leven met God in praktijk proberen te brengen. Iemand die enkele stappen vooruit is, kun je proberen te volgen, maar de wereldkampioen rennen kun je slechts jaloers nastaren.

Anderzijds is duidelijk dat ook andere factoren een rol spelen. Uit ons onderzoekje blijkt dat niet alle studenten, voor wie de docent een belangrijk voorbeeld is op geestelijk gebied, de mening van die docent ook gemakkelijk overnemen. Van de genoemde 58 procent legt 40 procent de mening van de docent gemakkelijk naast zich neer.

Respect en bewondering voor een docent die getuigt van zijn geloof en over zijn leven met de Heere spreekt, maar ook over zijn eigen vragen praat, hoeft dus niet te leiden tot identificatie met die docent. Een mogelijke verklaring hiervoor is het idee dat alle meningen gelijkwaardig zijn, en dat ieder op zijn eigen gevoel moet afgaan. Dat vraagt van de docent om uitleg hoe hij tot zijn waarden en overtuigingen is gekomen en hoe die in onze verwarrende wereld hebben standgehouden.

Bijbelkennis essentieel

Wat de kennisoverdracht betreft, is het opvallend dat 83 procent van de studenten aangeeft de Bijbel te willen leren begrijpen. Twee derde van de respondenten waardeert de behandelde stof positief. Ze leren veel over het zelf lezen van de Bijbel en over de Bijbel zelf.

Dit betekent dat een derde deel ontevreden is over wat ze over de Bijbel leren. De precieze reden hiervan werd niet gevraagd. Kennis van de Bijbel is essentieel voor het kunnen toetsen van allerlei standpunten aan de Bijbel.

Wij merkten op dat het voor veel studenten te ingewikkeld is om standpunten van anderen aan de Bijbel te toetsen. Daarom gaan ze at op wat hun ouders en leeftijdsgenoten vinden. Die zijn bij de Bijbel opgegroeid: als zij iets vinden, kun je veilig aannemen dat dit Bijbels verantwoord is.

Dit vraagt van docenten om vanuit de Bijbel aan studenten duidelijk te maken waarop hun opvattingen zijn gebaseerd. Dit was enkele generaties terug niet zo nodig; toen was er sprake van grote eenheid in waarden en normen. Maar in de huidige samenleving is dit heel noodzakelijk.

Meningsverschillen

De mbo-docent moet als coach studenten helpen zelfstandig taken uit te voeren en steeds meer zelf verantwoordelijkheid te nemen. Onze studenten doen hun werk goed, maar zijn vaak zwak in het uitkomen voor en motiveren van hun identiteit.

In onze steekproef wilde 84 procent van de studenten leren hoe ze een gesprek kunnen voeren met niet-christenen. Verder geeft 82 procent aan dat discussies over meningsverschillen hen helpen om een eigen mening te

vormen. De helft geeft aan dat de docent hen vaak confronteert met de mening van andersdenkenden.

Knelpunt is soms dat de docent niet recent in het werkveld of in een seculiere omgeving heeft gewerkt en niet weet met welke opvattingen en vragen studenten vandaag de dag worden geconfronteerd. Reformatorische scholen doen er goed aan hun docenten ook op dit punt bij te scholen. Van een minderheidsgroep, zoals christenen in Nederland geworden zijn, wordt altijd een duidelijke verantwoording gevraagd.

Het onderlinge gesprek is enorm belangrijk voor de meningsvorming van studenten. Ook al geeft bijna een derde deel aan dat deze gesprekken niet veel helpen. De opvattingen in de klas verschillen daarvoor soms te veel met die op het werk.

Het afwegen van verschillende alternatieve meningen helpt hen om tot een eigen keuze en mening te komen. Voorwaarde is ook dat de docent het gesprek goed leidt en dat het klimaat in de klas veilig en respectvol is.

Stimuleer zelf nadenken

Studenten zijn redelijk tevreden over hun docenten. Een derde deel vindt dat de docent te snel zijn eigen mening geeft. De meerderheid geeft aan dat hij terughoudend is met het geven van de eigen mening en goed omgaat met meningsverschillen in de klas en meestal openstaat voor de mening van studenten.

Studenten stellen het erg op prijs dat docenten luisteren en doorvragen naar hun mening. Docenten willen vaak graag hun kennis doorgeven, maar terughoudendheid kan het leerproces juist bevorderen. Het zelf nadenken moet zo veel mogelijk gestimuleerd worden. Het mooist is als de studenten eerst hun eigen opvattingen verkennen en daarna de docent om zijn opvatting vragen.

Het is spannend hoe de docent, na respect gevraagd te hebben voor elke mening, gegevens uit de Bijbel naar voren kan halen en een hoger gezag kan toeschrijven dan de meningen van mensen. Het kan gemakkelijk lijken alsof de docent altijd gelijk heeft en alsof het respect voor elkaars mening maar een truc was. Studenten én docent moeten zich allen laten onderwijzen door de Bijbel en hun mening toetsen aan de Heilige Schrift.

Hoe kunnen docenten wat betreft identiteit een voorbeeld zijn voor hun studenten? Laten we beseffen dat dit niet allereerst bepaald wordt door onze vakkundigheid, maar door de realiteit van ons christen-zijn en onze transparantie daarover. Laten we onze leerlingen en studenten werkelijk zien, peilen wat hun behoeften zijn in de wereld van vandaag en hen daarin biddend proberen te helpen. Hierin kunnen we als collega's elkaar ook helpen en opscherpen. Dat is de hoge roeping van de reformatorische docent.

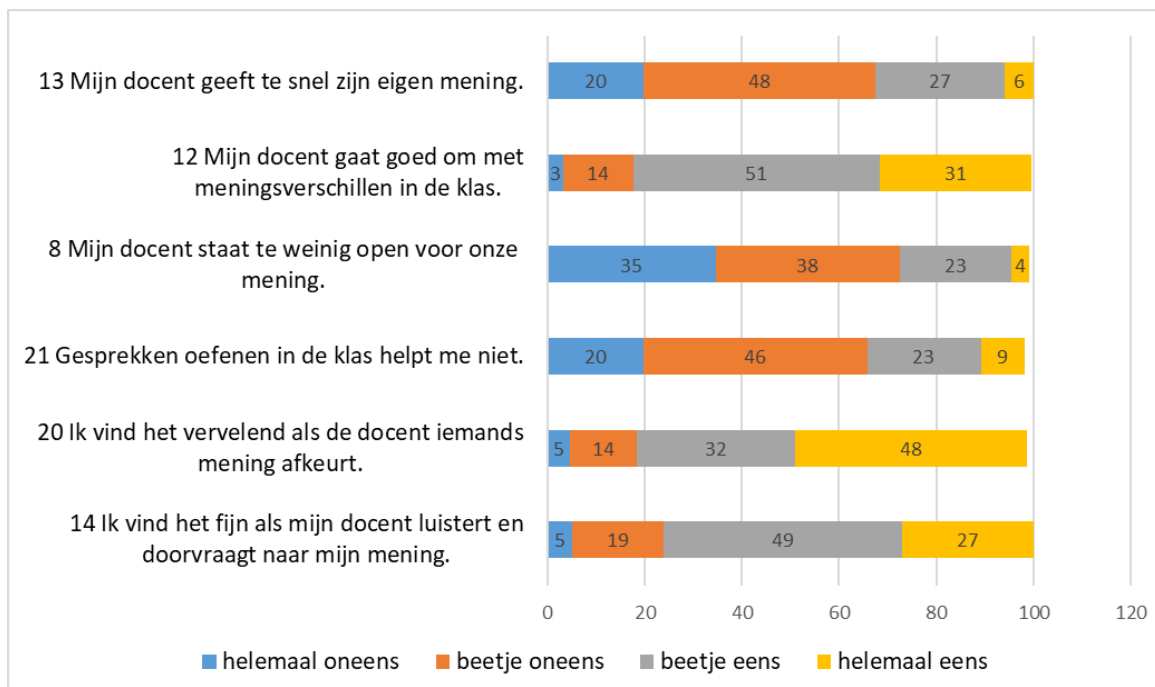
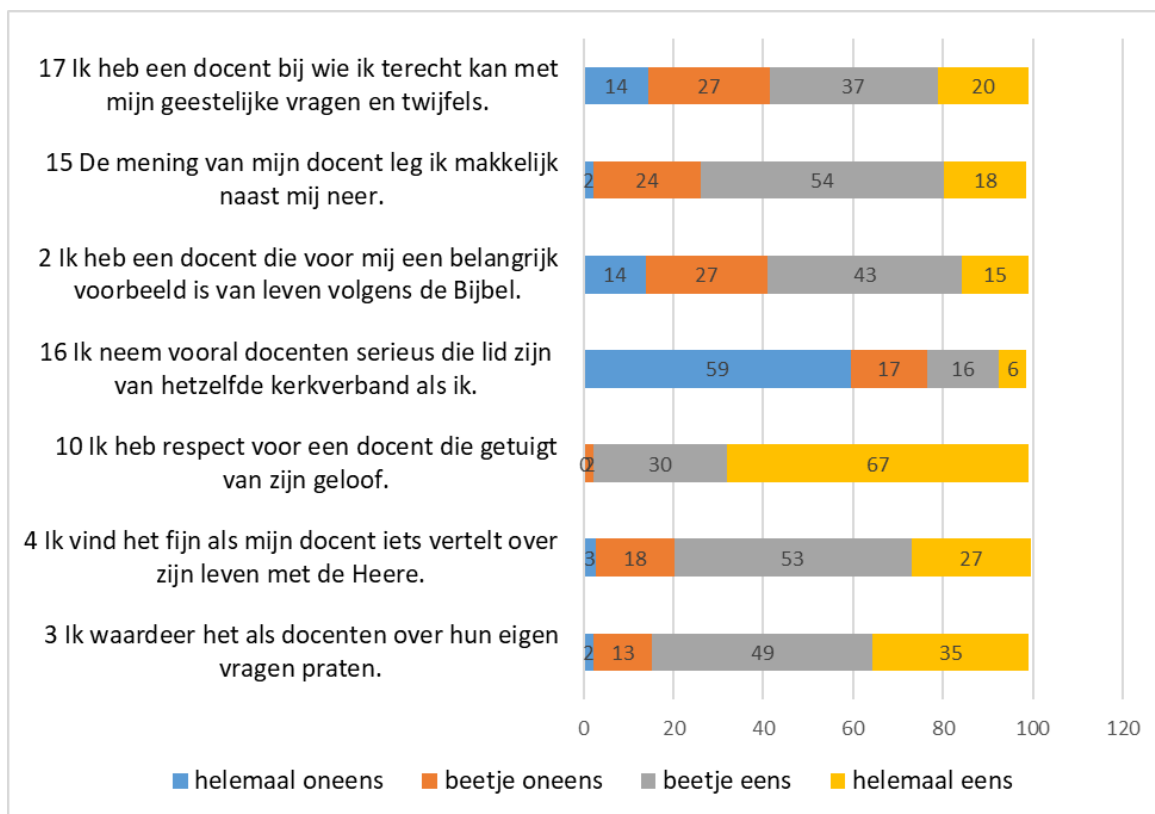
Met dank aan Jan Schouten.

BESPREKEN

Onderstaande vragen zijn bedoeld als handvatten om dit essay in groepsverband te bespreken.

- Welke prioriteiten moeten we stellen in het benoemingsbeleid van onze scholen? En in het bijscholingsbeleid?
- Waardering voor een docent betekent nog niet dat zijn opvattingen worden overgenomen. Wat zou voor dat laatste belangrijk kunnen zijn?
- Hoe kunnen we studenten het best voorbereiden om een gesprek te voeren met niet-christenen over de kern van het christelijk geloof?

Enkele uitkomsten uit de enquête mbo-studenten

Sturen op waarden

Pitch, gehouden op het slotsymposium op 20 november 2019, door: Jan Schouten, lid kenniskring

We vinden vorming erg belangrijk. Maar, haasten we ons erbij te zeggen, erop sturen kan niet, op het resultaat hebben we uiteindelijk geen invloed. Ja, waar ben je dan mee bezig?

Wij hebben wél invloed op het resultaat, we zijn er ook verantwoordelijk voor. Mijn pleidooi is dat scholen de doelen voor vorming expliciet maken en systematisch nagaan of ze die doelen bereiken.

Hé, zult u zeggen, dat heb ik de laatste tijd al meer gehoord! Dat klopt. De mensen die voorstander zijn van verduidelijking van de burgerschapsopdracht van de scholen beweren dat steeds. Het wetsvoorstel van minister Slob vraagt het ook min of meer.

Vanouds zijn wij geneigd om ons te verzetten tegen pogingen van de overheid om zich met vorming te bemoeien. Begrijpelijk. Ik denk dat op dit moment de overheid toch een punt heeft. Laten we de doelen voor vorming, dat is breder dan de burgerschapsopdracht, expliciet maken. Ja, maar dat doen we toch al?

Zeker, er gebeurt heel veel op het gebied van vorming. Ons onderzoek liet ook zien dat studenten en leerlingen daar zeker voor open staan. Dan is alles toch oké? Nee, als ik me niet vergis gaan we niet genoeg na of we onze doelen halen. We hebben verspreid door de school overal doelen die te maken hebben met vorming en burgerschap. Weten we wel of die doelen compleet zijn of zijn we misschien zelfs overcompleet? Weten we zeker dat we alle doelgroepen met alle doelen confronteren en waar komen we precies uit? We weten het in veel gevallen niet!

Er gebeurt in onze scholen heel veel op het gebied van vorming en van burgerschap. We krijgen ook veel steun door mooie studies als 'Een venster op de hemel' van Ewald Mackay, 'Lesgeven is lofzeggen' van Dick Janse, 'Gids en Pelgrim' van Bram de Muijnck, 'Voor hoofd en hart' van prof. dr. W. van Vlastuin en recent 'Van toegevoegde waarde' van Henrieke Hoogendijk en Henk Vermeulen.

Mooie boeken en studies steunen, maar bereiken geen doelen. Scholen moeten meer aandacht geven aan het expliciet maken van vormingsdoelen en ook systematisch nagaan of ze die doelen halen.

Nu concreet. Laten we de komende wet die de burgerschapsopdracht verduidelijkt, omhelzen. Het is een kans. Binnen onze scholen moeten we schoolbrede doelen stellen die vorming betreffen met burgerschap als onderdeel daarvan. Laten we zeggen een stuk of 12 eenvoudige doelen. We moeten ook nagaan waar die in de school al dan niet in het bestaande onderwijs worden uitgevoerd. Dat vraagt inderdaad leiderschap. Wees er niet bang voor, dit is belangrijk.

We moeten ook afspreken dat we nagaan of we onze doelen bereiken. Ja maar ... Je kunt toch niet voor je rekening nemen dat ... Stop met redeneren, het gaat niet om abstracte dingen. Lees alstublieft Lukas 3 waar Johannes de Doper de vraag krijgt: “Wat moeten wij doen?” Zijn antwoord is heel concreet. Bijvoorbeeld: “Die twee rokken heeft, dele hem mede, die geen heeft.” Onze doelen moeten ook concreet zijn. We maken doelen concreet, we gaan ook na of we ze bereiken. Als onze doelen concreet zijn, is het onze ambitie dat we ze aan het eind van de schoolloopbaan van de leerlingen/studenten ook gehaald hebben.

Dat betekent dat scholen moeten sturen op waarden, sturen op vorming. Wij zijn er verantwoordelijk voor dat onze leerlingen de doelen voor vorming halen. Laten we er elkaar als scholen mee helpen.

Beëindiging lectoraat *Vorming vanuit de Bron*

Afscheidsrede, gehouden op het slotsymposium op 20 november 2019, door: Nico van Steensel, lector

Het is drie jaar geleden dat we de onderzoeksoopdracht voor het lectoraat *Vorming vanuit de Bron* van het bestuur ontvingen. Deze opdracht wordt vandaag officieel afgesloten.

De opdracht of vraagstelling die het college van bestuur formuleerde voor het lectoraat, luidde: Hoe kunnen opvoeders de Bijbelse waarden en normen versterken bij onze (v)mbo-jongeren, die participeren in een seculiere samenleving, die onder andere gekenmerkt wordt door andere en vaak conflicterende waarden en normen? Hoe ontwikkelen we bij hen een attitude om als christen verantwoorde keuzes te maken?

Het onderzoek van Wim Fieret, waarop ons onderzoek voortborduurde, beschreef een meerderheid van de refo-jongeren als schakelaars, die gewend zijn om zich in elke situatie waarin ze zich bevinden aan te passen. Ze doen mee in de kerk, maar ook in de kroeg. Het schijnt dat ze geen vaste identiteit vormen.

Fieret geeft een aantal praktische adviezen hoe opvoeders hiermee om kunnen gaan, die erg waardevol zijn. De vraag is wie er iets met deze adviezen gaat doen. Het lectoraat *Vorming vanuit de Bron* heeft zijn eigen onderzoek gedaan naar de manier van identiteitsvorming van jongeren. U kunt daarover lezen in onze brochure *Opvoeden tot zelfstandigheid*. Ik wil u laten delen in enkele uitkomsten en bespiegelingen hierover.

Wetenschappelijk onderzoek bleek een tijdrovend werk, waarbij we ook van onze fouten hebben moeten leren. Bij vrijwel elke fase opnieuw. Het maken van een goede vraagstelling en goede deelvragen. Het verzamelen van gegevens op alle locaties van het Hoornbeeck College en alle reformatorische scholen voor voortgezet onderwijs. Het interpreteren van de uitkomsten op de enquêtevragen en het leggen van verbanden. En ten slotte de verslaglegging. Dit alles bleek niet eenvoudig.

We zijn vooral geïnteresseerd in ontwikkelingen, we zouden graag vergelijken met 20 jaar geleden, om te zien hoe dingen veranderen. Maar een eenmalig onderzoek kan geen historische ontwikkeling blootleggen. De vergelijking van

14-, 16- en 18-jarigen op één moment, gaf daar ook niet genoeg handvatten voor. De uitkomsten over de stand van zaken tijdens het onderzoek zijn feitelijk, maar de verklaring van verschillen en de interpretatie ervan zijn dat zeker niet. Ik neem u kort mee langs de drie onderzoekslijnen die we hebben gevolgd.

1. Waarden

We hebben geprobeerd vast te stellen welke verschillen er zijn tussen onze studenten en hun ouders qua waardenpatroon.

Kijken we naar de gekozen belangrijkste waarden, dan zien we grote overeenkomst tussen ouders en jongeren. Eerlijkheid, trouw en respect scoren verreweg het hoogst. Deze waarden staan ook in de maatschappij hoog aangeschreven. In gesprekken bleken jongeren deze waarden wel enigszins bijbels te duiden. Bij de lagere scores van belangrijkste waarden komen bij de ouders meer typisch bijbelse waarden naar voren zoals dienstvaardigheid en bescheidenheid, en bij de jongeren waarden die gericht zijn op genieten en vrijheid van handelen.

Het is opvallend dat het door ons gemaakte waardencluster *Vasthouden aan het christelijk geloof* bij ouders het hoogst van alle clusters scoort en bij jongeren het laagst. Bij jongeren scoort het cluster *Zekerheid en Veiligheid* het hoogst.

Enkele weken geleden stond in het Reformatorisch Dagblad een bericht dat vrouwen religieuzer zijn dan mannen. Dat was ook een van de uitkomsten van ons onderzoek.

Een onderzoek onder pabo-studenten van 12 jaar geleden laat een sterk gelijkende uitkomst zien als onze uitkomst bij refo-jongeren. Alleen stond vrijheid hoger genoteerd. Een onderzoek dat dit voorjaar is uitgevoerd naar de waarden die (1508) ouders willen overdragen aan hun kinderen, laat zien dat ouders vandaag het vooral belangrijk vinden dat hun kinderen zullen genieten en eerlijk zijn. Genieten scoort in ons onderzoek nog laag. De nadruk op genieten is in onze maatschappij snel sterker geworden. Ik verwacht dat we dit gaan terugzien onder onze jongeren.

Hebben we als gereformeerde gezindte de geestelijke kracht om een ander voorbeeld te laten zien dat jongeren kunnen kiezen in plaats van de droom van het genieten van de wereld? Dat Christus een gestalte in ons krijgt. Dat ons leven gevormd wordt door Zijn inwoning. Hij zag af van het huwelijk, Hij zag af van rijkdom, omwille van Gods Koninkrijk. Hoe geloofwaardig is ons beroep op de

liefde als kerndeugd van het christelijk geloof als we geen offers brengen zodat de wereld bereikt kan worden met het Evangelie? Als we niet minder willen genieten om te kunnen delen met minder bedeelden in deze wereld? Een voorbeeld van dienen in plaats van genieten.

2. Identiteitsvorming

Van onze drie onderzoekslijnen viel de meeste nadruk op de vraag hoe jongeren geloofswaarheden verinnerlijken of zich toe-eigenen en zo een eigen christelijke identiteit vormen. We hebben daarbij gekozen voor een model dat voortbordurt op het werk van Erikson en Marcia, omdat dat het meest gebruikte is. Dit model gaat ervan uit dat het proces van twijfelen, vragen stellen, op zoek gaan naar antwoorden, vergelijken van alternatieven (exploratie), het gewone proces is dat leidt tot het zich persoonlijk binden aan geloofsovertuigingen en waarden (commitment). Alleen door dit proces heen komt het tot verworteling en verinnerlijking van de doorgegeven waarden. Je zou het kunnen vergelijken met de geloofsbeproeving die leidt tot versterking van het geloof in de Bijbel.

Ons onderzoek heeft laten zien dat de meerderheid van onze onderzoeksgroep, de reformatorische jongeren van 16 – 18 jaar, trouw is aan de reformatorische opvoeding. De verbondenheid aan de ouders en opvoeders scoort hoger dan het exploreren.

Er is betrekkelijk weinig twijfel, er leven weinig vragen en er wordt weinig onderzocht. Als er vragen zijn, zoeken ze liefst een antwoord binnen de eigen traditie, keuzes worden vaak uitgesteld en betrekkelijk weinig jongeren zoeken informatie om zelf een keus te maken. Vwo-jongeren zoeken wel meer informatie. Dat is echter vrijwel het enige waarin vwo-jongeren afwijken van het beeld van de vmbo-jongeren.

Trouw aan de opvoeding zonder die in het proces van vragen stellen en onderzoeken zelf verinnerlijkt te hebben. Bij doorvragen blijken onze jongeren nog weinig een eigen mening te hebben en wat meer vrijheid te willen. Hun christelijke identiteit is – als ze 18 jaar zijn – nog niet verworteld. Misschien komt dat ook door het opgroeien in onze zuil. Het is helemaal in lijn met de lage score voor het waardencluster *Vasthouden van het christelijk geloof*, die we net noemden.

Mogelijk zijn ze nog te druk met andere vragen, over relaties, over beroepskeuze, over levensstijl, over klimaat en maatschappelijke vragen, en wordt het nadenken over de christelijke levensvragen daarom uitgesteld. De identiteitsvorming is een langdurig proces dat eigenlijk levenslang doorgaat.

Toch is het zorgelijk, omdat onze jongeren wel in een wereld leven van allerlei overtuiging en levensstijl, die hen uitnodigt om mee te doen. Het is hard nodig dat ze zich bezinnen en kiezen om zich te verbinden aan de Bron van het christelijk geloof. Zodat ze standvastig kunnen staan en bij de God van de Bijbel schuilen op hun levensweg.

Het reformatorisch onderwijs staat daarom voor de uitdaging om studenten uit te dagen goed na te denken wie ze zijn en de goede keus te maken. Het lijkt dat echte ontmoetingen met anders-gelovigen en ongelovigen hiertoe nodig zijn. Elsbeth Visser en Bram de Muynck beschrijven in het mooie boekje over persoonsvorming met als titel *Hier ben ik* vier manieren om jongeren te helpen, namelijk voeden, oefenen, laten verbinden en soms schudden. Ze wijzen op de rol van de docent die soms moet schudden aan de boom en samen met de studenten moet oefenen in het praktiseren van keuzes.

3. Opvoedingsstijl

In ons onderzoek gebruikt de meerderheid van de ouders een democratische opvoedingsstijl. Ze spreken regels af met hun kinderen, leggen die uit, bespreken die en houden hun kinderen ook aan hun afspraken. Bijna 20% van de ouders hanteert een meer autoritaire stijl. Ongeveer hetzelfde percentage jongeren geeft de voorkeur aan die stijl. Sommige ouders spreken nooit met hun kinderen over geloofszaken. Een van de meest gehoorde antwoorden van jongeren op de vraag wat ze zelf in de opvoeding van hun eigen kinderen anders zouden doen dan hun ouders, was dat ze meer met hun kinderen zouden spreken. Ze willen horen van hun ouders wat het geloof in de praktijk van elke dag voor hun ouders betekent. Hoe ze met hun vragen omgaan en hoe ze hun geloof kunnen vasthouden.

Veel ouders schieten in de stress als jongeren hun vragen en twijfels uiten en kunnen moeilijk omgaan met de ruimte die jongeren nodig hebben om hun eigen keuzes te maken. Ze proberen hun kinderen snel te overtuigen, waardoor die juist terughoudend worden om hun vragen te stellen aan hun ouders. Vertel hoe je zelf tot je keuzes gekomen bent; laat zien hoe je de Bijbel tot richtlijn wilt nemen. Gun de jongeren de tijd om te verkennen, voordat ze zich binden aan

een overtuiging. Juist het omgaan met andersdenkenden helpt onze jongeren om voor hun eigen overtuiging uit te komen en zich daaraan te binden.

De opvoedingstaak van een docent is veel bescheidener dan die van ouders. Toch is die ook belangrijk. Juist als het gaat om het bepalen van een standpunt over dingen waar ouders niet veel vanaf weten en over dilemma's uit het werkveld. Het is belangrijk om respectvol over niet-christenen te spreken en hen niet te veroordelen en tegelijk positief uit te leggen waarom ons standpunt afwijkt.

Onze relatie met de wereld

Een generatiekloof tussen ouderen en jongeren heeft altijd bestaan. De vraag is of het gevonden verschil in identiteit tussen jongeren en ouders is toe te schrijven aan een normale psychologische ontwikkeling van jongeren naar de volwassenheid en het geleidelijk krijgen van meer verantwoordelijkheid, of aan beïnvloeding door de normen en waarden van onze maatschappij. Jongeren leven veel meer in contact met onze cultuur dan ouderen en zullen sterker beïnvloed worden. Kan het zijn dat de ontwikkeling van een christelijke identiteit vertraagd of bemoeilijkt wordt, omdat ze meer alternatieven te vergelijken krijgen en de keus dus meer tijd kost? En hoe onschuldig zijn de beïnvloeding door de media en het deel uitmaken van onze Nederlandse cultuur met betrekking tot het christelijk geloof?

Toen ik in 1983 door Zending Gereformeerde Gemeenten werd uitgezonden naar Nigeria, kregen we eerst een jaar voor taal- en cultuurstudie. Dit werd nodig gevonden om het Evangelie verantwoord te kunnen brengen, in de eigen taal – in een heidense cultuur – om te kunnen contrasteren waar het Evangelie haaks op de lokale cultuur stond en om erbij te kunnen aansluiten waar dat mogelijk was.

Daardoor ga je ook kritischer kijken naar je eigen cultuur. Eerst ging ik er min of meer vanuit dat onze westerse samenleving een gekerstende was en bijbelse waarden weerspiegelde, maar toen ik er door de ogen van onze Afrikaanse broeders naar ging kijken, werd ik wel veel kritischer. Is onze drang om zelfstandig en onafhankelijk te zijn wel zo bijbels? Niet alleen de Izi-cultuur, ook onze Nederlandse cultuur moet onder de kritiek van het Evangelie worden gesteld.

Wij denken helaas maar weinig na over de religieuze basis van onze eigen Nederlandse samenleving. Vaak wordt aangenomen dat we van een religieuze samenleving in de Middeleeuwen zijn ontwikkeld naar de seculiere samenleving van vandaag. We nemen aan dat de huidige cultuur is ingericht op grond van wetenschappelijke kennis en het gebruik van de logica, die niet gebaseerd is op een religieuze overtuiging.

Niets is echter minder waar. De hele basis van onze samenleving is diep religieus van aard. De Amerikaanse socioloog James Davison Hunter [James Davison Hunter in *To change the World: The irony, Tragedy and Possibility of Christianity in the Late Modern World*, Oxford University Press, 2010] stelt dat er drie sleutelbegrippen zijn die onze westerse cultuur vormgeven, die gedragen worden door hun eigen instituten: op economisch gebied het **industriële kapitalisme** en het gericht zijn op groei; op politiek gebied, de moderne **democratische staatsinrichting**; en op cultureel gebied de moderne **universiteit**, die de verwachting van wetenschappelijke kennis symboliseert.

De mens staat centraal en zijn wil om te heersen leidt tot het verafgoden van techniek, economische groei en welvaarts- en vooruitgangdenken. De menselijke vermogens zullen een betere wereld bouwen. De economie wordt het voornaamste instrument om tot geluk te komen. Het westen zoekt naar het paradijs van materiële welvaart en de vrijheid om die te genieten. Consumentisme is dé religie van het eind van de 20e eeuw. Ook al leidt die tot veel ongelijkheid.

Als we weigeren de levende God het centrum van ons leven te maken, worden we niet minder religieus, maar dienen we een ander aspect van het geschapen leven, waarvan we ons geluk verwachten. De Bijbel noemt dit afgoderij. Mensen zijn geschapen om **God** te **dienen** in hun persoonlijk en gemeenschappelijk leven.

De kerk volgt de trends in de maatschappij op enige afstand. We volgen op 10-20 jaar afstand, maar we volgen. Ouderen en jongeren. Door te benadrukken dat het gaat om de relatie met God maken we meer ruimte om in ons maatschappelijk leven de heersende norm te volgen. De publicaties van prof dr. Herman Paul naar de achtergronden van de secularisatie roepen breed herkenning op. Wij zijn ook steeds meer uitsluitend op dit aardse leven gericht. Dat geldt zowel de ouderen als de jongeren.

Het gevolg is dat het verschil tussen de kerk en de wereld helemaal niet duidelijk is. Voor jongeren lijkt het soms alsof de wedergeboorte geen gevolgen voor je levenswandel heeft. De gereformeerde gezindte moet meer afstand houden van de afgoden van deze tijd, van materialisme, van bijna onbeperkt genieten, van vrijheid op seksueel gebied. Ze moet het voorbeeld laten zien van de prioriteit van het eeuwige leven, van Gods heerschappij in ons dagelijks leven.

De kerk moet een voorbeeld zijn van onzelfzuchtige liefde, van wijsheid in plaats van technologie, van rechtvaardigheid, soberheid en eerlijke verdeling van rijkdom, van zorg voor Gods schepping, van ware vreugde in plaats van genot, van zelfbeheersing en huwelijksstrouw, van offervaardigheid voor Gods Koninkrijk. We moeten ons hierbij niet richten op een herleving van het verleden, maar op ons enige houvast in een nieuwe onzekere wereld.

Dan zou de keus voor jongeren veel helderder zijn. Ik ben bang dat wij, ouders en andere opvoeders, het vormen van een christelijke identiteit voor onze jongeren moeilijk maken omdat we die zelf niet laten zien.

Onze relatie met de Bron

Ons lectoraat heet *Vorming vanuit de Bron*. Onze Bron is de Heilige Schrift. We kunnen ook zeggen dat Christus onze Bron is. Doel van ons opvoeden is dat Christus gestalte in ons krijgt, dat we sterven aan onszelf en dat de opgestane Christus ons leven is.

Christus spreekt tot ons in het Woord. Overigens weten alle docenten op het mbo dat jongeren nauwelijks in staat zijn om de Bijbel zelfstandig te lezen en te begrijpen. Ze zien bijna geen kans de hoofdgedachte uit een gedeelte te halen en vissen daarom naar iets bekends wat aansluit bij hun leven.

Ze gaan heel korte stukjes lezen, waardoor ze de lijn van de Schrift nog meer uit het oog verliezen en naar zich toe gaan lezen. De Schrift wordt dan gemakkelijk een spiegel waarin je alleen je eigen gedachten weerspiegeld ziet en nauwelijks gecorrigeerd wordt. Veel jongeren beseffen onvoldoende dat God Zelf in de Schrift tot ons spreekt en een relatie met zondaren aangaat, Zijn hart laat zien. Dat de Bijbel niet alleen maar informatie doorgeeft. Elk gedeelte moet begrepen worden vanuit de hoofdlijn van de Schrift.

Ds. P. de Vries schreef onlangs in een artikel dat het nodig is om drie keer per dag uit de Bijbel te lezen om de woordenschat daarin je eigen te kunnen maken.

Hoe meer we in de Bijbel lezen, des te meer zullen we de boodschap begrijpen. Dat vraagt veel meer concentratie dan een film bekijken die voortdurend prikkelt en aandacht trekt.

Hier ligt een belangrijke taak voor ouders om het Bijbellesen aan tafel voor te bereiden. Om de goede vragen te stellen en de jongeren te leren waarop het aankomt. Om hen ook te betrekken bij het gebed en hen een taak daarin te geven. Elke afsluiting van de maaltijd moet een worsteling zijn, een worsteling om de betrokkenheid van de kinderen, een worsteling om Gods genade, een worsteling om Gods stem te horen. En om te mogen gehoorzamen.

Ten slotte

Deze lectoraatsjaren waren jaren van ontmoetingen met jongeren. Soms heel bemoedigend. De Heere gaat door met de volgende generatie. Soms was het ook heel ontmoedigend. Als je jongeren ontmoet die eerlijk vertellen dat ze niets hebben met God en de kerk.

Er is een enorme strijd gaande om de zielen van onze kinderen. Soms heerst een gruwelijke lauwheid over onze eigen zielen en die van onze kinderen. Zoals we elke zondag herinnerd worden aan Gods grote daden, aan de opstanding uit de dood, opdat we niet in de dood blijven liggen, zo hebben docenten elke week nodig herinnerd te worden aan hun taak om de vorming van onze studenten in het vizier te houden. En ze hebben het onderling gesprek nodig om elkaar op te scherpen hoe ze dat het best zouden kunnen doen.

Geheel anders?!

Afsluiting lectoraat *Vorming vanuit de Bron*

Co-referaat, gehouden op het slotsymposium op 20 november 2019, door: Steven Middelkoop

Een gangpad en een rij banken scheidden ons onderweg naar Amsterdam. Zo treinden we vorig jaar naar de hoofdstad. Zij gingen met z'n vieren naar de Huishoudbeurs, ik reisde naar de Vrije Universiteit om colleges te volgen. Het waren vier vrolijke, levenslustige mbo-meiden. Hun kleding was keurig op hoogte en lengte. Stijlvol en écht herkenbaar. Het gesprek dat zij voerden, schokte mij echter. Ze deelden hun liefdesleven, waarbij twee van hen de aantallen deelden van de jongens waarmee ze eerder zoenden. Keurig bijgehouden, een schoolklas vol. Met sommigen waren ze 'verder gegaan'. Dat verschilde onderling, tussen de vijf en tien personen. Deze meiden zitten iedere zondag in een reformatorische kerk in een bekende Twentse plaats, realiseerde ik mij gezien hun tongval. Was ik dan toch naïefer dan ik eerder dacht? En hoe zouden zij reageren als ik bij hen ging zitten en een gesprek begon over het dienen van de Heere?

In reactie op de studie *Opvoeden tot zelfstandigheid* reageer ik in drie hoofdpunten op de onderzoekuitslagen en aanbevelingen:

1. Een gevoel van onbehagen
2. Trage vragen en geloofsinhoud
3. Spanning opvoeren?

1. Een gevoel van onbehagen

Onderzoek

Met veel waardering voor het zorgvuldige onderzoek heb ik kennisgenomen van de studie *Vorming vanuit de Bron*. Een onderzoek dat aan de hand van vragenlijsten gecombineerd met diverse wetenschappelijke modellen inzichtelijk probeert te maken hoe (v)mbo-jongeren omgaan met de aan hen meegegeven waarden vanuit de opvoeding en bronnen waaruit zij putten. Waarbij zij ieder individueel op de grens staan van de christelijke subcultuur en de seculiere wereld om hen heen. Hoe vormt zich hun identiteit en op welke wijze committeren en exploreren zij?¹ Boeiende vragen, waarbij steeds weer de

¹ Van Steensel (2018), *Vorming vanuit de Bron*, Amersfoort: Hoornbeeck College Pag. 11

wisselwerking tussen opvoeders, docenten en jongeren centraal staat. Omdat daarbij sprake is van kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.

Vorm en inhoud

Diverse uitkomsten van dit onderzoek trekken de aandacht. Allereerst het grote contrast tussen de volgorde die jongeren ten opzichte van hun ouders aangeven als het gaat om belangrijke waarden. Opvoeders plaatsen het belang van het 'vasthouden van het christelijk geloof' op de eerste plaats, terwijl jongeren dit de laagste plaats geven. Laatstgenoemden kiezen voor zekerheid, zelfsturing en daarbij het conformeren aan de traditie. Liever de vorm dan de inhoud.²

Boeiend is daarbij het onderscheid tussen jongeren in het oosten en westen van Nederland. Jongeren in het meer seculiere westen zien het belang van het vasthouden aan het christelijk geloof sterker. Het maakt immers verschil of je op zaterdag vakken vult in de supermarkt met medekerkgangers, of met moslims en atheïsten.³

Norm en omgang

Het 'geloof in eigen waarde' scoort onder jongeren significant hoger dan de 'troost en kracht' die zij putten uit het geloof. De Bijbel als richtlijn en het maken van keuzes op grond van de Schrift wordt hooggewaardeerd, maar het 'bidden bij een moeilijke keuze' acht men van minder hoge waarde.⁴ Is de overtuiging van de waarde van de Schrift als norm en richtsnoer wellicht meer verinnerlijkt dan de ervaring van de persoonlijke omgang met God? Dit roept de gedachte op dat men de christelijke religie wellicht geregeld als een ethische godsdienst opvat. Dan is er sprake van een zoeken naar juist gedrag binnen de gegeven normen, in plaats van het zoeken van de gemeenschap met God. Meer prestatie dan relatie.

Exploratie en commitment

De beschrijving van de onderzoeksresultaten van *Vorming vanuit de Bron* leunt zwaar op onder andere het model van Marcia, een theorie die is ontleend aan de ontwikkelingspsychologie. De begrippen 'commitment' en 'exploratie' spelen daarbij een rol als het gaat om identiteitsontwikkeling. Het begrip 'commitment', verbondenheid, spreekt redelijk voor zich. Het begrip 'exploratie' duidt op het verkennen van alternatieve opvattingen buiten of binnen de eigen

² Van Steensel (2018), *Vorming vanuit de Bron*, Amersfoort: Hoornbeeck College Pag. 15

³ Van Steensel (2018), *Vorming vanuit de Bron*, Amersfoort: Hoornbeeck College Pag. 16

⁴ Van Steensel (2018), *Vorming vanuit de Bron*, Amersfoort: Hoornbeeck College Pag. 19

geloofstraditie. Daarbij stellen jongeren zichzelf en anderen vragen en piekeren zij geregeld.⁵ Van de 605 jongeren blijkt 144 neutraal te zijn als het gaat om hun toekomst, ze weten nog niet zeker of ze wel dan niet christen blijven.⁶ Antwoorden op moeilijke vragen zoekt men bij voorkeur binnen de eigen traditie, mede door het stellen van vragen.⁷

Wat mij betreft biedt dit een aanknopingspunt als het gaat om het inzetten van positieve groepsdruk voor binding en het bieden van een klankbord tussen jongeren onderling. Daar hoop ik later op terug te komen.

Ouders en docenten

De opvoeders thuis komen in dit onderzoek goed uit de verf. Hoewel minder dan de helft automatisch hun geloofsovertuiging overneemt, is bijna 65% van de jongeren bereid om in hun gedrag rekening te houden met hun ouders.⁸ Hoewel veel jongeren docenten zien als een mogelijk voorbeeld als christen, kan een kleine dertig procent van hen geen docent noemen die dat voor hen is. Dat is confronterend. Werkelijk christen-zijn als docent is immers vrijwel de enige manier waarop men zich onderscheidt van een willekeurige andere docent in het openbaar onderwijs? Kan iemand werkelijk dienen in het christelijk onderwijs zonder geregeld als Mozes de lichtglans op het gezicht uit te stralen als gevolg van een persoonlijke ontmoeting met God?

Koud noch warm

Veel jongeren blijken nog niet zo zeker te zijn van hun binding aan het christelijk geloof. In groten getale reageren zij met 'neutraal' als het gaat om gebed, Bijbellesen, toekomstig christen-zijn en verbondenheid met het christelijk geloof. Onwillekeurig bekwam mij bij het lezen van deze uitkomsten het verwijt van Paulus aan de gemeente van Laodicea. Men was er koud noch warm. Algehele lauwheid lag als een deken over de gemeente. Hoewel dit een scherp verwijt was, kende men daar echter wel geloof. Zou Paulus scherper oordelen over ons en onze jongeren dan hij deed over Laodicea?

De onderzoeksresultaten vervullen mij met een diep gevoel van onbehagen. Hoewel het glas op onderdelen werkelijk meer dan halfvol is - en dat stemt dankbaar -, blijkt het ook geregeld half of bijna helemaal leeg. Jongeren blijken over het algemeen best bereid om zich op onderdelen te conformeren aan en in

⁵ Van Steensel (2018), *Vorming vanuit de Bron*, Amersfoort: Hoornbeeck College Pag. 24

⁶ Van Steensel (2018), *Vorming vanuit de Bron*, Amersfoort: Hoornbeeck College Pag. 29

⁷ Van Steensel (2018), *Vorming vanuit de Bron*, Amersfoort: Hoornbeeck College Pag. 31

⁸ Van Steensel (2018), *Vorming vanuit de Bron*, Amersfoort: Hoornbeeck College Pag. 36

te groeien in de normen en vormen van traditioneel christendom. Maar waar brandt het vuur van de levende geloofsgemeenschap en in welke mate putten zij vanuit de Bron van het levende Water? Nu ben ik de eerste om aan te geven dat dit niet meetbaar of maakbaar is, maar spreken sommige cijfers desondanks niet voor zich?

2. Trage vragen en geloofsinhoud

Sociologie en realiteit

Zoals eerder aangegeven leunt het onderzoek *Vorming vanuit de Bron* sterk op wetenschappelijke modellen. Dat is logisch, want voor vergelijking is het gebruik van een vergelijkbaar instrumentarium nodig. Tegelijkertijd knelt deze schoen geregeld bij het doornemen van de onderzoekuitslagen. Hoezeer ook gezocht is naar mogelijkheden om waarden-gedreven overtuigingen van jongeren in beeld te brengen, ontstijgt een deel van de realiteit dit onderzoek. De individuele beleving van de persoonlijke omgang met God bij jongeren gaat immers een dergelijk onderzoek te boven. De trage vragen die schuilgaan op de bodem van het hart laten zich niet vangen in percentages en definities.

Geloof en geloofsoverdracht zijn niet enkel af te leiden vanuit kennis en gedrag, hoewel het daarin wel mede tot uitdrukking komt. Evenmin leidt een bepaalde praktische aanpak in onderwijs of opvoeding per definitie tot het gewenste resultaat. De Heere gaat onze gedachten te boven en is vrij in Zijn werk. Hij strekt Zich uit naar het verlorene, als een Herder die weet wie de Zijnen zijn.

Dit maakt ‘vorming vanuit de Bron’ tot een realiteit onder de banier van het Koninkrijk van God. Waarbij de Koning Zelf instaat voor Zijn werk, als het Lam Dat staat als geslacht. Dat schept meer verwachting dan welk goede adviezen wij elkaar kunnen geven. Het zorgt tevens voor een beeld dat veel meer zwartwit is, dan een brede schakering aan grijstinten. Reformatorisch onderwijs en vorming vanuit de Bron is in de kern wat mij betreft veel meer een geestelijk dan een sociologisch vraagstuk. Wij geven onderwijs aan jongeren die voor de eeuwigheid geschapen zijn. Van nature dood in zonden en misdaden, maar tegelijkertijd dragers van het teken van Gods verbond. Dat maakt afhankelijk van de Heere. Daarbij zal de duivel echter niet nalaten om elke mogelijkheid aan te grijpen om jongeren en docenten weg te houden bij het kruis. Reformatorisch onderwijs staat daarom onder de hoogspanning van geestelijke strijd.

Richtpunt in het onderwijs

Na de Reformatie werd het schoolonderwijs door de reformatoren stevig onder handen genomen. In Heidelberg leidde dit op het snijvlak van de zestiende en zeventiende eeuw tot onderwijs dat werd gekenmerkt door drie elementen. Allereerst geloofsopvoeding, vervolgens culturele vorming en tenslotte maatschappelijke betrokkenheid.⁹ Het cognitieve aspect was voor hen niet onbelangrijk. Jongeren moesten weten wat zij geloofden, vandaar de sterke focus op catechismussen, waarbij school en kerk in elkaars verlengde functioneerden. Al het onderwijs was uiteindelijk gericht op persoonlijke geloofsbelijdenis in het midden van de gemeente.¹⁰

Met ons reformatorische onderwijs staan we dus in een rijke traditie, maar de geschiedenis houdt ons daarbij wel een spiegel voor. Want wat is de bodem waarop wij staan? Dr. W. Verboom: 'De catechese werd in Heidelberg gedragen door de verbondsgedachte. Hier is de invloed van Ursinus (1534-1583) aan te wijzen. De kinderen behoren tot de verbondsgemeente en dienen in de weldaden van het verbond onderwezen te worden. De catechese is in haar reformatorische bloeitijd geheel van deze verbondsgedachte doortrokken.'¹¹ Het onderwijs op school is onderscheiden van de catechese, maar de context van Gods verbondstrouw is niet te scheiden. God is Eén. Richt en stuwt dit ons onderwijs?

Hoge roeping

In later tijden zien predikanten zich genoodzaakt om het belang van catechese te onderstrepen, vanwege de nalatigheid in het onderwijs. Verboom: 'Predikanten van de Nadere Reformatie zien de jongerencatechese niet als hun taak vanwege het ambtelijk karakter ervan, maar vanwege de nood der tijden waarin zij zich bevinden door het geestelijk verval van kerk en volk.' Hoornbeeck, Teellinck, Koelman en W. à Brakel zien zich allen tot dit werk gedrongen. Het ging deze oudvaders niet alleen om de catechismus, maar om Christus.¹² Verboom: 'Als de ouders hun taak verwaarlozen, als de schoolmeesters nalatig blijven, dan moeten de predikanten ingrijpen en de taak ter hand nemen.' In 1612 wordt op de Veluwe tijdens een classisvergadering genotuleerd dat 'dat de jeugd in het onderwijzen der godzaligheid zeer verhinderd werd door het verzuim van onbekwame en onwetende schoolmeesters.'¹³

⁹ Verboom W. (1987), *De catechese van de Reformatie en de Nadere Reformatie*, Amsterdam: Buijten en Schipperheijn, Pag. 68

¹⁰ Verboom W. (1987), *De catechese van de Reformatie en de Nadere Reformatie*, Amsterdam: Buijten en Schipperheijn, Pag. 72

¹¹ Verboom W. (1987), *De catechese van de Reformatie en de Nadere Reformatie*, Amsterdam: Buijten en Schipperheijn, Pag. 74

¹² Verboom W. (1987), *De catechese van de Reformatie en de Nadere Reformatie*, Amsterdam: Buijten en Schipperheijn, Pag. 302

¹³ Verboom W. (1987), *De catechese van de Reformatie en de Nadere Reformatie*, Amsterdam: Buijten en Schipperheijn, Pag. 303

Blijkbaar is het inleiden en inwijden in de geloofswaarheden een belangrijk aspect bij de vorming van jongeren in het onderwijs. Daarbij gaat het om meer dan kennis. Christus' verlossingswerk staat centraal, tegen de zwarte achtergrond van de peilloos diepe val in Adam. Ons hele onderwijs dient doortrokken te zijn van de realiteit dat wij vormingswerk doen voor Gods aangezicht. Daar waar het Woord opengaat komen jongeren onder de adem van God (2 Tim. 3 : 16). De Heere doet zondaren schuldig buigen en zonden belijden; maar schept tevens verwachting om Christus' wil. Niet om iets van onszelf, maar door het vernieuwende werk van de Heilige Geest. De Heere staat Zelf in voor Zijn werk, waarbij Hij als het gaat om de verkondiging mensen inschakelt. Wat drijft u als het gaat om uw taak en roeping in het onderwijs?

Wat mij betreft formuleerde de 'Church of England' de rol van de docent wat te optimistisch en maakbaar, maar geeft deze kernachtige uitspraak wel te denken: 'Leerkrachten projecteren de conditie van hun eigen ziel op leerlingen, dit heeft de functie van een spiegel.'¹⁴

Exploreren en begrenzen

Met Visser-Vogel (2012) ben ik van mening dat de contextuele situatie erg belangrijk is voor de ontwikkeling van de religieuze identiteit, als het gaat om de praktische levensinvulling van christelijke jongvolwassenen. Te meer omdat ze worden gekarakteriseerd door hun sterke behoefte aan gemeenschap. Ouders en docenten vormen daarbij 'identity agents'.¹⁵ Een fase van exploratie door jongeren is daarbij vrijwel onvermijdbaar. Docenten staan in deze branding als het goed is naast hun leerlingen, als een veilige haven in zee.

Er blijkt een significant verband te bestaan tussen een warme relatie tussen de ouders en de mate van commitment die kinderen ervaren met het christelijk gedachtegoed. Een over beschermende en controlerende houding werkt op zichzelf niet extra ondersteunend. Wat wel ondersteunend lijkt te werken is een mix van liefdevolle zorg, bescherming en controle. Het meest ineffectief functioneert een controlerende houding die niet gepaard gaat met een liefdevolle houding. Affectie en liefdevolle zorg zijn invloeden die bevorderend werken.¹⁶

¹⁴ Conway, S. (2015) *The fruits of the Spirit: a church of England discussion paper on character education*, https://churchofengland.org/media/2386307/fruits_of_the_spirit.pdf, Pag. 19

¹⁵ Visser, E. (2012), Developing a framework for research on religious identity development of highly committed adolescents, <http://www-tandfonline-com.vu-nl.idm.oclc.org/doi/full/10.1080/00344087.2012.660413>, Pag. 118

¹⁶ Dudley, R. (2006), *The relationship of parenting styles to commitment to the church among young adults*, <http://www-tandfonline-com.vu-nl.idm.oclc.org/doi/abs/10.1080/0034408000950105>, Pag. 49

Wat de onderzoekers van *Vorming vanuit de Bron* de democratische opvoedstijl noemen, zou ik liever verwoorden als een autoritatieve opvoedstijl. Het gezonde midden tussen enerzijds autoritair en anderzijds *laissez faire*. Waarbij een gezond evenwicht is tussen ruimte bieden en tegelijkertijd begrenzen.¹⁷

Positieve groepsbinding

Gedurende de groei naar volwassenheid hebben jongeren behoefte aan herkenning bij leeftijdsgenoten. Wanneer een gemeenschap in toenemende mate seculariseert, neemt de weerhoudende invloed van de christelijke gemeenschap af. Jongeren ervaren in toenemende mate eigen keuzevrijheid om de geloofstraditie te omarmen of vaarwel te zeggen. Dit geldt eveneens voor de daarbij behorende normen en waarden.

Participatie in religie is in toenemende mate een individuele keuze, zo toonde Harmen van Wijnen aan.¹⁸ Desondanks hebben geloofsgemeenschappen een functie, ook onder jongeren. Informele leiders onder jongeren zijn daarbij belangrijke verbindingsfiguren. Zij hebben een sterk gevoel van verantwoordelijkheid voor het geheel van de groep en een sterk commitment met geloof. Kleine groepjes jongeren vinden elkaar rondom gedeelde geloofservaringen.¹⁹

Deze groepen kunnen jongeren aanmoedigen om van een eenzame positie naar een gedeelde positie te groeien. Samen sta je immers sterker. Informele leiders kunnen hier een verdieping in aanbrengen binnen het groepsproces.²⁰ Van Wijnen pleit er dus voor om de groep op een positieve wijze in te zetten door jongeren samen te brengen rondom de geloofsinhoud.

Het vraagt doordenking hoe dit binnen het onderwijs praktisch vorm kan krijgen. Jongeren in hun vrije scholttijd samenbrengen rondom een open Bijbel, waarbij zij participeren op vrijwillige basis? Het is goed dat een docent daarbij op de achtergrond aanwezig is, waarbij hij tegelijkertijd een informele leider binnen de groep ruimte geeft om het voortouw te nemen.

¹⁷ Dudley, R. (2006), *The relationship of parenting styles to commitment to the church among young adults*, <http://www.tandfonline-com.vu-nl.idm.oclc.org/doi/abs/10.1080/0034408000950105>, Pag. 42

¹⁸ Wijnen, H. (2016), *Faith tribes as powerful communities of adolescents in highly differentiated societies*, <http://www.tandfonline-com.vu-nl.idm.oclc.org>, Pag. 9

¹⁹ Wijnen, H. (2016), *Faith tribes as powerful communities of adolescents in highly differentiated societies*, <http://www.tandfonline-com.vu-nl.idm.oclc.org>, Pag. 10

²⁰ Wijnen, H. (2016), *Faith tribes as powerful communities of adolescents in highly differentiated societies*, <http://www.tandfonline-com.vu-nl.idm.oclc.org>, Pag. 15

3. Spanning opvoeren?

Onzichtbaar

Speelde veel gedrag van jongeren zich eerder af in de zichtbare wereld, op dit moment verdwijnen zij geregeld buiten beeld in de online werkelijkheid. De negatieve impact van overmatig onlinegedrag tekent zich steeds scherper af. Onderzoek van Jean Twenge (2017) toont dit aan. Zij publiceerde haar onderzoek onder de veelzeggende titel: 'iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy – and completely unprepared for adulthood – and what that means for the rest of us'.

Jongeren blijken minder spannende dingen te ondernemen. Hun fysieke gedrag is veiliger dan ooit. Ze raken minder vaak betrokken bij een auto-ongeluk en tonen minder belangstelling voor alcohol. In Amerika had 56% van iGen een eerste date gedurende de highschool-senior-periode, ten opzichte van 85% van de generaties daarvoor. Zij hebben tevens gemiddeld een jaar later voor het eerst seksuele gemeenschap dan hun voorgangers.

Vorming buiten beeld

Tieners hoeven voor sociale contacten niet naar buiten, die spelen zich grotendeels af op hun Smartphone. Dus wat doen ze veel? Ze zitten op hun telefoon, in hun kamer, alleen. Tieners ondernemen minder activiteiten met leeftijdsgenoten. Dagelijkse activiteiten met vrienden liepen met 40% terug tussen het jaar 2000 en 2015. Die tijd ontmoeten zij elkaar nu online.²¹

Als we daarnaast zetten dat 28% van de Hoornbeeck-studenten in het onderzoek van het practoraat van Jeroen van der Laan (2019) aangeeft meerdere keren per week speelfilms te kijken, waarbij we 27% op kunnen tellen, omdat die jongeren aangeven elke week dergelijk filmmateriaal te kijken²², dan laat zo'n 55% van de jongeren zich voortdurend vormen door een compleet seculiere levensstijl, waarbij openlijke seks en godslastering vrijwel altijd vaste ingrediënten zijn. Van wereldmijding lijkt weinig sprake en begeleide confrontatie lijkt achterhaald.

Antithese

De huidige filmcultuur voedt een wereld aan gedachten en lusten die haaks staat op alles wat vanuit de geloofstraditie wordt overgedragen. Terwijl dus enerzijds

²¹ Twenge J.M. (2017), *Have smartphones destroyed a generation?*, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2017/09/has-the-smartphone-destroyed-a-generation/534198/>

²² Van der Laan J. (2019), *Verslag onderzoek mediawijsheid reformatorische jongeren*, Pag. 5

behoedzaam gesproken wordt over het dienen van de Heere, staat anderzijds de deur van het gemoed bij veel jongeren wagenwijd open naar de seculiere cultuur. Jongeren exploreren massaal, maar dan vanuit de eigen slaapkamer en vanachter de kleine schermen. Daar heeft de duivel een ingang die door middel van verslaving veel jongeren omknelt. Bij toerusting aan jongeren in kerk en onderwijs merk ik steeds weer dat de impact daarvan voortdurend in hun levens aanwezig is. Zij geven daarbij naar mijn ervaring vaak zelf toe hoezeer de verslavende werking hiervan hen blijvend vasthoudt en beïnvloedt.

Persoonlijk pleit ik ervoor om het begrip antithese ten opzichte van de cultuur herwaardering te geven. In de kringen van de Gereformeerde Bond voor de Tweede Wereldoorlog was dit het heersende standpunt. Men gaf dit bijvoorbeeld als volgt woorden: 'Een Gereformeerd volk, dat op alle terreinen naar buiten klaar is, maar door lectuur, een wereld van zondige gedachten voor zichzelf reserveert, is geen gezond volk. Het is decadent. Daarmee is de bijl aan de wortel van de boom gelegd.'²³

Zonder God

Daar waar het Woord geen stem krijgt in het leven, zijn mensen afgesloten van God. Dr. W. Aalders zegt daarover in zijn bekende boek 'In verzet tegen de tijd': 'De mens die zich van het Woord Gods heeft afgekeerd en een afvallige is geworden, verliest niet alleen God, maar ook zichzelf en de wereld. Het oorspronkelijke verband tussen God en de wereld is hem verloren gegaan. Het gevolg is, dat heel het bestaan in ontbinding raakt en desintegreert.' Zo verwordt ons leven op deze wereld tot een leven in de krachtenchaos van 'harststochten, begeerten, angsten, conflicten'. Het wordt een 'heidense warwinkel van afgoden en demonen. De geschapen werkelijkheid onttaardt in een boze en dodelijke wanorde!'²⁴

Wellicht hebben we in onze tijd de neiging om te veel vanuit verbinding en te weinig vanuit de antithese te spreken over de omliggende cultuur. Te meer daar die cultuur niet om ons heen is, maar ons geheel doortrekt. De cijfers spreken voor zich.

Geheel anders

Dat brengt mij terug bij de meisjes die ik ontmoette in de trein op weg naar Amsterdam. Reformatorische meiden die tegelijkertijd de geneugten van het

²³ Kunz B. (2015), *Bonders in opmars – Hervormd-gereformeerden 1890-1960*, Apeldoorn: Labarum, Pag. 296

²⁴ Aalders W. (1960), *In verzet tegen de tijd*, Den Haag: Voorhoeve, Pag. 61

vrije seksuele leven voluit indrinken. Nu vormen zij wellicht een uitzondering. Maar persoonlijk denk ik dat deze meiden in het model van Fieret waarschijnlijk niet onder de 'ontkoppelaars' zouden worden geschaard op basis van hun overtuigingen. Zij zijn trouw aan de uiterlijke traditie en hebben gezien hun uiterlijk belijnde opvattingen over de kledingcultuur. Maar daarachter gaat een andere wereld schuil. Schakelaars, die twee werelden in zich verenigen.

Ik vraag mij af hoe Jonathan Edwards, Thomas Brooks of andere Puriteinen in een dergelijke christelijke cultuur zouden optreden. Of welke waarschuwingen Smytegelt in een eerstvolgende biddagpreek na zo'n treinreis zou uiten. Niet dat deze oudvaders zichzelf boven dergelijke situaties verhieven. Integendeel, als geen ander waren zij zich van hun eigen zondigheid bewust. Zo ook wij, want voor wie zichzelf kent valt niemand tegen. Maar durven wij de antithese van Gods Woord te plaatsen te midden van de heersende cultuur? Een christen leeft immers geheel anders, om Christus' wil? (Ef. 4 : 20-23) Deze meiden hebben recht op een eerlijke behandeling. Daar waar exploratie een zich overgeven aan zonde wordt, biedt het Woord een tegenover. Verloren zonen behoeven in het verre land bij de varkenstrog niet enkel een begripvolle houding, maar moeten terug naar huis.

Bid en werk

Het onderzoeksverslag *Vorming vanuit de Bron* biedt een eerlijke dwarsdoorsnede van de huidige situatie onder reformatorische jongeren. De daarbij meegegeven aanbevelingen spreken voor zich en bieden waardevolle handvatten voor onderwijs en opvoeding. Laat iedereen die een vormende taak heeft in gezin of onderwijs zich daardoor laten inspireren.

Werkelijk putten van het levende Water uit de Bron doen jongeren echter aan de voet van het kruis. Wie tot Christus de toevlucht leerde nemen, ervaart dat Hij omhelst, de handen oplegt en zegent. (Mark. 10 : 13-16) Met Zijn doorboorde handen omvat Hij in onvoorwaardelijke ontferming verloren zondaren. Christus' bloed wast en reinigt. Hij doet in geredde zondaren een fontein opspringen tot in het eeuwige leven. Ingeplant in Hem gaan jongeren vrucht dragen uit Hem, door de stuwkracht van de Heilige Geest. De duivel blijft belagen, maar is in werkelijkheid reeds overwonnen. De Koning werft Zelf Zijn onderdanen, dwars tegen de tijdgeest in. Christus Zelf staat in voor Zijn werk. Ook op onze scholen en onder onze jongeren.